

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №12 (50)
(лістапад)

www.lit-bel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: падзея літаратурна-грамадскага жыцця.....	c. 2
«ПАЗІЯ»: новыя вершы Ніла ГЛЕВІЧА	c. 3
«ЮБІЛЕЙ»: эсэ Уладзіміра СІЧЫКАВА пра Уладзіміра КАРАТКЕВІЧА	c. 4
«СПЛАДЧЫНА»: вялікая песня 1831 года Антона ГАРЭЦКАГА	c. 5
«УТАРКА»: Андрэй ХАДАНОВІЧ пра нацыянальную ідэнтыфікацыю	c. 6
«ПРОЗА»: алавяданне Уладзіміра САВІЧА	c. 7
«ЧЫТАЛЬНИК»: урынак з новага рамана «Ла куздел» Рагвалодавічы Генрыха ДАЛДОВІЧА	c. 8-9
«ПЕРАКЛАДЫ»: пазыў Ніны ДЗЯМБОЛЬСКАЙ і Сильвія ПЛАТ	c. 10
«ЛЕКТОРЫЙ»: Генадзь ПРАНЕВІЧ пра творчасць Алега ЛОЙКІ	c. 11
«ПРОЗА»: аповед Валерія КАЗАКОВА «Драконская птушка»	c. 12-13
«ШКАЛЯРЫЙ»: новы ўрок гісторыі ад Уладзіміра АРЛОВА	c. 14-15
«ВАНДРÓЎКІ»: эсэ Валянціны КОЎТУН	c. 16

АКТУАЛІІ

ХТО КІРАВАЎ ВЯЛІКІМ КНЯСТВАМ?

В. РАСТОЎ

Беларусы былі галаўным болем царскай Расіі:
тройчы разам з палякамі наладжвалі антырасійскія паўстанні (за 122 гады знаходжання ў імперыі), якія царызм нішчыў толькі коштам масавых рэпрэсій, этнічнага і рэлігійнага генацыду.

У 1839-1840 гадах выйшли указы цара з забаронай слова «Літва» і з забаронай Беларускай (Ліцвінскай) праваслаўнай уніяцкай царквы, багаслужэнні ў наўгародскай (беларускай) мове і кнігавыдаўстві на ёй. Цар загадваў «засцерагчы літвоўца-русаў ад непатрабованай гістарычнай памяці аб сваёй дзяржаве». З гэтага перыяду пад кіраўніцтвам Таемні Канцылярыі нараджадзілася канцылярыя прааганды, якам сівільджае, што беларусы не мелі сваёй дзяржавы ў Вялікім Княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім і нібы «прыгніталіся ўм літвоўцамі». Пад «літвоўцамі» стаў разумець не ліцвін (беларусу), а жамойтаў і аўкштайтаў.

Пытанне аб тым, была ў беларусаў свая дзяржава-насця ў ВКЛ ці не, сэнсам набыло ў Беларусі «ідэалагічнае» значэнне. Невялікая група прамаскоўскіх гісторыкаў штыхаў прыняла ідзю аб гістарычнай пераемнасці, а прафесар Петрыкаў (видомы па створаным з яго ўдзелам дакументальным серыяле «Савецкая Беларусія») выразна заяўіў: абсалютна недапушчальна бачыць дзяржаву ў Беларусе ў ВКЛ, а Беларусь — гістарычным пераемнікам ВКЛ.

Здавалася б — вось жа дзіўна: Рой Мядведзеў нас шкадуе, а мы можам іму і ўсім Расіі паказаць, што шкадаваць нас не дарэчна — у нас была свая беларуская дзяржава ВКЛ. І наугул кожная краіна і кожны народ предметам свайго гонару знаходзіцца старажытную славу гісторыю, гісторыкі ЎСІХ КРАІН спрабуюць хоці бокам прымазацца к чамусці гістарычнай эпохальнаму. А нам тут і «прымазвацца» не трэба — ВКЛ па ўсёй сваёй фактуре і з'ўплюліася нацыянальнай беларускаю дзяржаваю нашых прадзедаў.

Але не: дзіўны загад беларускім гісторыкам — не смейце лічыць ВКЛ беларускай дзяржавай, наш народ у «беларусаў».

Усе вядучыя палітыкі Расіі і амаль усе расійскія

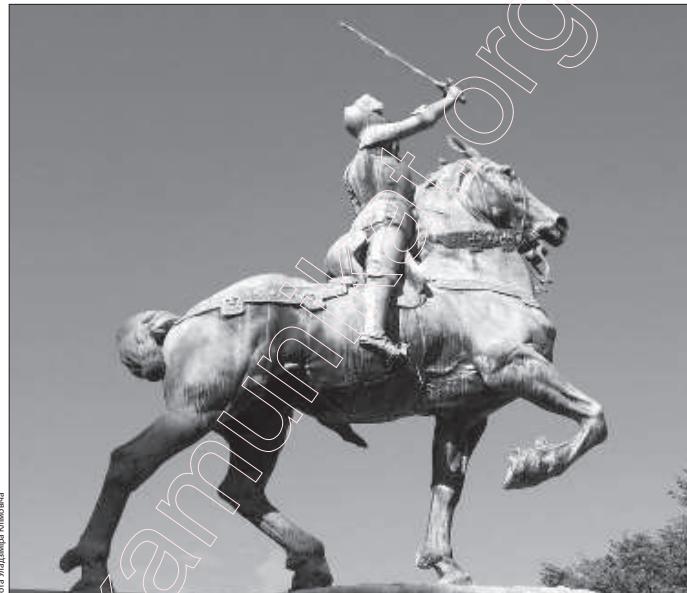

Фото Уладзіміра Балоцкага

гісторыкі выказываюцца гэта жа. Нядыўна ў часопісе «Навука і жыццё» беларусаў пашкадаваў вядомы гісторык Рой Мядведзеў: маўляў, беларускому народу ўжо 1200 гадоў — але вось, нащасны і забыты, за ёсю сваю гісторыю так і не змог ён стварыць ні сваёй дзяржавы, ні сваёй арміі, ні сваёй законаў, ні сваёй арыстакратыі...

Калі беларусы супраўды такія «зацикнаныя», як мяркуе Рой Мядведзеў, то чаму ж яны — адзіны сарод будучых народаў СССР — тро разы за 122 гады ўздымалі ўсенародныя вызваленчыя паўстанні за незалежнасць ад Расіі? Навошта ім было паўставаць, калі ў іх нічога сваёго ніколі не было?

Паўстаюць жа толькі ў тым вypadku, калі ўсе гэта ПАДКАМ БЫЛО СТАГОДДЗЯМИ, а расійская акупацыя

заканчылася ў 1795 годзе. Такое «вельмі загадковае» пытанне, чаму статуты ВКЛ так і не былі НІКОЛІ перакладзены на мову жамойтаў і аўкштайтаў, а былі толькі перакладзены на польскую мову ў Варшаве пасля Уніі 1569 года і на рускую мову ў Санкт-Пецярбургу ў XIX стагоддзі пасля захопу Расіі ВКЛ у 1795 годзе.

Адказ элементарна прости: не было ніякай патрэбы ў ВКЛ перакладаць Статуты ВКЛ на мову жамойтаў і аўкштайтаў, бо іх рэалізацыя тычылася ў першую чаргу шляхты, якія кіравалі на месцах. А ў Жамойці і Аўкштайты ў месцах кіравала беларуская шляхта, у якой мова

Статуту было роднай. І ўсё жа каму для «ідэалагічнай забараны» так важна забараніць беларускім гісторыкам і нау golubag.org

міфы, на якіх стаіць сама канцепцыя дзяржава-насці

1. Калі адпрачыць ма-разматычную выдумку аб тым, што ѿ ВКЛ беларусы знемагалі пад жамойцкім гнётам», і прызнаць, што ВКЛ была нацыянальная дзяржава беларусаў, то ў такім выпадку зноўшы пытанне: а з якой народы Масква стала збройнікам земляў Русі?

Таму ствараеца міф аб тым, што НЕ БЫЛО такой алтарнатаўты да Рускай Дзяржавы без улады Масквы: маўляў, ВКЛ была крайнай жамойтаў, якія прыгнітали беларусаў і ўкраінцаў.

2. Другая праблема — гэта смерць выдумкі аб гістарычнай адзінстве рускіх, беларусаў і ўкраінцаў.

Цяперашні даследаваніні РАН генафонда расійскага і беларускага народу показалі, што расійцы генетычна — фіны, а беларусы генетычна — балты. Абодвух народы — не славяне па генах, а рускія — нават не індаеўрапейцы. «Агульная паходжанне» — міф, выдумка Таемні Канцылярыі царызма. Беларусы і расійцы — не проста ўлялоць сабой розныя групы этнасу, але ўлялоць розныя РАСЫ.

Па-другое, да 1840 года не было «беларусаў», а наш

народ называўся да гэтага ўсю сваю гісторыю ліцвінамі Літвы. Пушкін у сваіх вершах і пісаў: «Скем быть Литве — извѣчный спор славянъ». У часы Пушкіна гэта быў яшча спрочка, а ў нашыя — гэта ўжо «агульнае паходжанне».

Уладзімір Пушкін саміці сказаў: «У нас з беларусамі амаль тая ж самая мова». Гэта не так. Самая блізкая беларуская мова — гэта мова мазураў і цяпер мова Польшчы. Тая ж лексіка, тая ж фанетыка. А лексічных і фанетычных супадзенняў беларускай мовы з расійскай вельмі мала — у парыўненні з іншымі славянскімі мовамі. Расійская мова больш подобная на мову балгару і сербаў. Яны, даречы, таксама, як расійцы, кажуць у знак згоды тураўска «Да» замест славянскага «Так»...

Усе гарады і буйныя містэчкі нашай краіны мелі да расійскай акупацыі Магдэбургскія права (забароненае Кайзерыні II). Гэты поўнае муニцыпальнае самакіраванне з поўнай выбарчнасцю ўсіх трох галінаў улады: выкананаўчай, судовай і законадаўчай. Так мы жылі ў Беларусі (гэта значыць у нашай дзяржаве Літве-ВКЛ) 400 гадоў. І толькі апошнія 200 гадоў жыўм, пазбагулены гэтага права. Замест яго Кайзрына II прывіла нам «вертыкаль улады».

Але самае галоўнае — нашыя ВКЛ-беларусы па ДУХУ свайму зноўшы належалі Цыўлізацыі Захаду, была арганічнай часткай Еўропы. Тут людзі па еўрапейскіх законах, якія ставяць АСОБУ вышын за дзяржаву. І да 1794 года Гродзенскія манеты дворчакані нацыянальную беларускую валюту ТАЛЕР.

Куды ўсё гэта адышло? У якую Беларускую Атлантыду?

Ці вартыя мы такой дэградацыі — ад 400 гадоў самакіравання Магдэбургскага права скапіцца эвалюцыйна да рабаўладальніцкіх калгасаў і ГУЛАГа?

Пакідаю пытанне для спрачак гісторыкаў, але выкажу сваё асабістое меркаванне: я перакананы, што мой народ вартыя большага, чым савецкі ГУЛАГ.

«Секретные исследования»

► угодкі

ПАМЯЦЬ ПРА ЦІШКУ ГАРТНАГА

**Магілёўская суполка
Таварыства беларускай
мовы наладзіла сустрэчу-
чытанні, прысвячаны памяці
беларускага літарата і
першага старшыні савецкага
урада Беларусі Цішкі Гартнага
(Зміцера Жылуновіча).**

4 лістапада — 123-я гадавіна з дня нараджэння гэтага пісьменніка і грамадскага дзеяча. Творчасці Цішкі Гартнага магілёўскія ТБМаўцы прысвяцілі заняткі ў сваім гуртку беларускай мовы. Заняткі пацаліся з успамінамі пра мясціны, звязаныя з жыццём і дзеянасцю пісьменніка. Іх ТБМаўцы пачабчылі на ўласныя вочы падчас вандровак.

Не толькі палітыкай адметны Цішкі Гартны-Зміцер Жылуновіч. Ён — аўтар першай трывалай беларускай літаратуры «Сокі цаліны».

Свой жыщчёвы шлях Зміцер Жылуновіч скончыў у Магілёве ў мясцовай вар'янтні 11 красавіка 1937 года. На сімвалічным месцы ягонага пахавання сабры малітўскай суполкі «Мартыралог Беларусі» ў 1989 годзе ўсталявалі памятны знак. ТБМавец Стрыгей Дымкоў адзначыў: «У Магілёве ёсьць вуліца імя Андрэяка, аднаго з арганізатораў масавых

загадак. У 1910 годзе, працуячы ў Магілёве, Зміцер Жылуновіч напісаў некалькі вершаў. Сябры суполкі ТБМ скончылі свае чытанні дэкламаваннем гэтых вершаў па зарэ.

«Я люблю гэты образ блясконца,
Тыя вёскі, балоты, гай;
Бо раздзіўся я ў гэтай старонцы
і памру, мо, у гэтай зямлі!...»

У ГОНАР ЛАРЫСЫ ГЕНЮШ

**У бібліятэцы Нацыянальнай
акадэміі навук Беларусі
адбылася імпрэза ў планах
святкавання 100-годдзя
беларускай паэтэсі Ларысы
Генюш.**

У вечарыне ўзялі ўдзел беларускія літаратары і навукоўцы, а сама яна аказалася адной з нешматлікіх падзеяў, праведзеных у дзяржаўнай установе:

— Мы пабачылі тое, што павінна было быць, — адзначыў старшыня аргкамітэта па святкаванні юбілею пазэкі, намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхась Скобла, — так мусіла адбыцца і ў Ваўкавыску, і ў Зэльве, і ва ўсіх іншых мясцінах, дзе ад-

бываўся Генюшоўскія імпрэзы, якім хтось і чамусы чыніўнейшую перашкоду. Але мы бачым, як паводзіцца сібе сталіця: тут

годна ўшанавалі Ларысу Генюш, ушанавалі ў Акадэміі навук, у адпаведнай урачыстай атмасфера. Можна толькі быць удзячным за гэту кіраўніцтву бібліятэці Акадэміі навук, бо з іх боку было самае сапраўдныя спрыяне.

На вечарыне былі прэзентаваны аўдыё- і кніжныя выданні, якія з'явіліся ў свет у год святкавання 100-годдзя Ларысы Генюш, а таксама адкрылася выставка, дзе публіцы паказаныя рукапісы Ларысы Генюш, яе лісты, дакументы, фотаздымкі і інш.

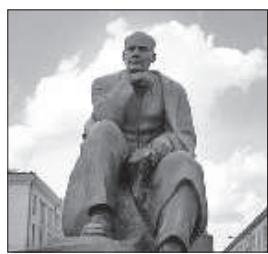
Святкаванне ж 100-гадовага юбілею Ларысы Генюш працягваецца. Як адзначылі арганізаторы імпрэзы, у плане прэзентацый, прысвечаных лёсу і творчасці паэтэсі, якія штамп навыкананых пунктаў. Найбліжэйшая падзея, прысвечаная Ларысе Генюш, адбудзеца ў Гроднене ў сярэдзіне лістапада.

ДВАЦЦАТЬ ПЯТЫЯ КАЛАСАВІНЫ

**2 лістапада ў Дзяржаўным
літаратурна-мемарыяльным
музеі Якуба Коласа
ў 25-ы раз адбылося
традыцыйнае літаратурнае
свята «Каласавіны».
Яны прысвячаюцца дню
нараджэння класіка беларускай
літаратуры Каствуя Міхайлавіча
Міцкевіча, вядомага пад
псеўданімам Якуб Колас.**

Урачыстыя мерапрыемствы распачаліся дзіцячым ранішнікам «Казкі жыцця» з удзелам

фальклорнага калектыва мінскага дзіцячага саду № 266. На сустрэчу з дзецьмі прыйшоў сын беларускага песьніара — дзіцячы пісьменнік Міхась Канстанцінавіч Міцкевіч, які стаў галоўным героям паэмы Якуба Коласа «Міхасэўы прыгоды». Адкрылася выставка «Мой дарагі сябар, сакратар і памочнік», прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка Максіма Лужаніна, які на працягу 11 гадоў быў асабістым сакратаром Якуба Коласа. Да помніка Якубу Коласу ўсклалі кветкі. Прайшоў канцэрт з удзелам пазяту-землякоў Якуба Коласа.

Завершилася свята 5 лістапада падвідзіннем вынікаў літаратурнага конкурса «Дэбют», у якім прымалі ўдзел жыхары Першамайскага раёна сталіцы.

▼ ДРУК

НОВЫЯ ВЫДАННІ «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

**Заснаваная ў мінульым годзе Саюзам
беларускіх пісьменнікаў кніжная
серыя нядоўна папоўнілася новымі
чатырьмя томамі.**

Наконт набыцця кніг можна
даведацца па мінскім тэлефоне:
200-80-91.

Андрасюк Міхась. Вуліца Добрый Надзея: апавяданні. — Мінск: Медысонт, 2010. — 304 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

Новая кніга прозы Міхася Андрасюка, беларускага пісьменніка з Польшчы, знаёмца з мінульым і сучасным каларытных герояў белавежскіх вёсак і мястэчак. Апавяданням уласцівя метафорычнасць стыля, ласкавая іронія і піхалагічны лірyzm.

Багданава Галіна. Сакрамэнта: апавяданні, аповесці. — Мінск: Медысонт, 2010. — 290 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

кахання ў жыцці і образным свеце мастацства. Пра творчыні здзізайнені красамоўна гаварыць раздзелы кнігі: «Вандроўкі па-за часам», «Сад роспачы», «Залистроўе»...

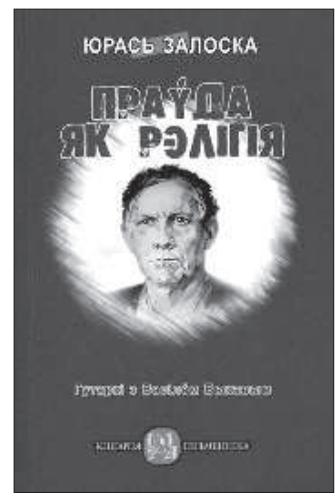
Бічэль Данута. Мост святога Францішка: успаміны. — Мінск: Медысонт, 2010. — 290 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

сябе, для сваіх родных і для Радзімы, — у тым сэнсе, як іншы разумеюць паняцце Радзімы. Усе творы — пра каханне і сяброўства...

Залоска Юрась. Праўда як рэлігія: гутар-кі з Васілем Быковым. — Мінск: Медысонт, 2010. — 192 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»).

«Праўда як рэлігія» — кніга гутар-кі з народным пісьменнікам Беларусі, гутарак пра мінуль, сучаснае і будуче, пра беларускую і сусветную літаратуру, уласную творчасць і працу калег, палітычныя перыпетыі 90-х гадоў, пра рэлігію і камунастычную спадчыну, пра сяброў, ворагаў і прэзідэнта...

Новы празічны зборнік пісьменніцы шчырая споведź перад сабою і перад чытаем пра наш час, пра вечныя пераўтварэнні

Аснову кнігі склалі эз-згадкі пра сяброў і блізкіх людзей. Аўтарка распавядае пра людзей духоўна прыгожых, якія жылі для саміх

▶ ПРЫСВЯЧЭННІ

ГУМАРЭСКІ І НАДПІСЫ НА КНІГАХ

Ніл Гілевіч

Парада

Моцна раю — і далёкаму, і бліжнім:
Не вырошчайце гародніну па-кніжнаму.
А каб мец яду з гародніны нязводную —
Карытайце агратэхніку народную.

2006, 10, 6.

У цырку

(З балгарскага гумару)

— Чаго ў цябе турзаецца галаў?
— Ад жаху, што зведаў я ў цырку, дружа:
Дрэсіруйчыца, у прысунасці льва,
З'ела свайго няшчаснага мужа.

2001

Генадзю Дэмітрыевічу Карпенку

на кнізе сатыры «Кантора» (на першай сесіі ВС Беларусі 12-га склікання)

Вось і ясна — хто каторы.
Ёсьць і шмат людзей з «канторы»,
І такое балантасяць —
Што быва: ні ў піць, ні ў дзесяць.
А найбольшы балантэс —
Дык вышэй за ўсіх пралез!

1990

Уладзіміру Конану

на кнізе «Сказ пра лысую гару»

Дараці і любы дружка-браце,
Як шакада, што ў нашай роднай хаке
Лёс не звёў нас для быяд-гаворак
Лецечаку таму ну хоць бы сорак!

2004, 21, 3.

Анатолю Вярцінскаму

на кнізе «Выбраныя творы»
у серыі «Кнігазбор»

Бог выбраў гэтую дату:
У светлы дзень ліпнівы
Ты мне ўручыў, як брату
Цудоўны том вішнёвы.

Дазволь табе аддзячыць
Такім жа каленкорам.
І я стаў нешта значыць,
Прызнаны «Кнігазборам».

I тут ужо не жарты,
Тут — з вечнасцю прыцірка.
Чаго быў лірык варты,
Калі б не сябра Цвірка?

2009, верасень

Уладзіміру Някляеву

на кнізе «Выбраныя творы»
у серыі «Кнігазбор»

Правёўши вечар з гэтым томам,
Адзін сказаў мне строгім тонам:
«Тут імідж твой невыпадковы,
Але, на жаль, аднабаковы.
Дзе смех, што бліскай з-пад піра?
Дзе «Голі»? Дзе «Лысая гары»?
Прабач, том склаў ты неразумна,
Чытаць яго даволі сумна...»

Так, — пагадзіўся я з Адным, —
Том сумны. Реч, аднак, у тым,
Што смех, якому даў я волю,
Прапрос не з радасці, а з болю,
І тых, хто чуе, дзяліць,
Мой смех не можа ёзвесяліць...
2010, 19.I.
Вадохрыща

Віктару Казько
на кнізе «Дзверы ў гісторыю»

Тым, што ў гісторыю штурмуюць дзверы.
Нялека эксыц: нервуюцца без меры.
Лепіш тым — прасцей на лёс
глядзяць каторыя:
«Ну вось: адпіў, ад'еў — і ўся гісторыя...»

27.X.2010

Ой, як добра!

Добра ў зацішку, на сонечку
Пасядзець. Ой, як добра!
На істот жывых спакойненка
Паглядзець. Надта добра!
На казюлечку-мурашачку
У траве. Ой, як добра!
Паглядзець на гулі шлюбленыя
Матылькою. Надта добра!
Сэнс эксыц — у гэтым, любыя.
З век вякоў. Ой, як добра!

2003

Дзіўлюся

О, як пранікнёна і пафасна
Выспеўваў ён Богу хвалу —
За тое, што смачна і яканса
Карміўся, пакорны сталу!

Цяпер ён натхнёна і горача
Складае хвалу Сатане —
За тое, што смачна і хораша
Шыкуеца харч на стале.

Дзіўлюся не з гада выкрутнага,
Дзіўлюся, што хоры народ
Тады яго слухаў, як мудрага,
І сення гладзіць яму ў рот.

2002, люты

СЯБРОЎСКІЯ ПАСЛАННІ

Знанаму доктару-артапеду Мікалаю Герасімавічу Каракану,

які «калдуе» над пераломам маёй ступні

Паэт — не воўк, яго не ногі кормяць,
Жоны хлеб, як і эксыц, — у словах.
Але каб быць у добрай творчай форме —
Ён мусіц бегаць на нагах эздаровых.

30.VI.1983

Вышла ў свет новая кніга Ніла
Гілевіча «Дзверы ў гісторыю»,
у яку ўвайшлі сатырычныя вершы
і эпіграмы, напісаныя ў перыяд
з 1995 па 2010 гады.

Іх адметнасць — востра іранічны,
ніярэдка саркастычны пагляд на познія
падзеі і з'явы ў сучасным сацыяльным,
культурным і духоўным жыцці грамадства. Сатыр бытавога плану сядр
іх няма. Завіршаючы кнігу гумарыстычны
сябровскія пасланні і жарты.

Распачынае ж выданне сямірадкоўе,
якое і дало назуву зборніку:

Дзверы ў гісторыю

Наконт гісторыі і дзвярэй
Дасцінна сказаў балгарскі габрэй
Стары літаратар Ісаак Пасі:
Дзверы ў гісторыю вузкія вельмі —
Цяжка праходзіць і людзі, і шэльмы,

Ядзвізе Паўлаўне Навуменка,

слухаць гаворку якой —
адна мілата

Нам тое дорага і люба,
Што з Божай ласкі дадзена.
Ёсьць мова Янкі і Якуба,
А ёць і мова Яўзіна,
Якую слухаць кожны раз —
Як браць здароўечку ў запас.

1988

Васілю Антонавічу Вільтоўскаму

(у цяжкую для мяне часіну)

Вы — адзін з зусім, на жаль, нямногіх,
Хто ў адрозненіе ад посоў двуногіх
Разумее, спагадае, цініц,
І душу на костку не заменіць.

1989

Алесю Усеню і Алесю Няўвесю

на паднамхненне

Алесь Усеня
Се се се,
Алесь Няўвесь — калючки.
Але падобна,
Што абодва —
З адной рукі і ручкі.

І так рупліва
Роднай нівай
Праходзіць з Божай згоды,
Што ў іх і тое
І другое
Две жывыя ўсходы.

22.X.2010

Паэту Алесю Чобату

замест рэцэнзii

Я Вашы вершы новыя чытаў —
Перапыняючыся, па радку, —
Нібы з пярэдыхамі, па глытку,
Пякучы родны наш пяршак глытаяў.

2010, 25, 5.

Усмешка паэта

Вясковы ранак на пачатку чэрвеня,
З пары маленства выклікани памяцю:
Каровы пасяянца по роснай шэрэні,
З сіліб дымкамі цягне — печы паліца.
А росы колкія — аж бечы хочача,
А неба сінле — аж перасінена...
Вясковы ранак — як маленства, сонечны,
І беларускі — як усмешка Пімена.

Ніл Гілевіч**ДзВеРы**
у гіСТОРЫЮ

Сатыра і гумар

Дзверы ж адтуль — шырэй за вароты:
Вылеціш вон — і не ўспомніць, хто ты.

ЭС

КОЛЬКІ СЛОВАЎ ПРА ДЗЯДЗЬКУ ВАДЗІМERA

Уладзімір СІЧЫКАУ

Прывітанне, Браце!

Як пытается, — а цікаласць Твяя, відавочна, спрэвакаваная юблем пісменніка, — дык раскажу Табе пра свае дачыненні і стасункі з дзядзькам Вадзімерам.

Нічадка бывае, што ў дружбакі да знакамітага чалавека набываючца пасля ягонага адыху ў іншы свет дзясяткі, калі не сотні людзей. Анякім чынам не належу да іх у дачыненні да класіка, да творцы, што стаўся асобаю культаваю ў нашай, выбачай за таўталогію, культуры і літаратуры. Тым болей, што і кантактаваць непасродна з дзядзькам Вадзімерам многі мелі куды больш магчымасці. А мае з ім сустроны быў вельмі кароткі. Дык надараліся яны рэдка, і найперш праз то, што ў сірадзіне смілізацыйных вучыўся я ў мастацкай вучэльні і, бывала, гасціваў у аднакусні і аднагрупніку, які на той час жыў з бацькамі не тое што ў адным пад'ездзе — на адной лесвічнай пляцоўцы з Карапткевічамі. І тым не менш, пашчасціла мне пабачыць дзядзьку Вадзімера не толькі ў гарнітуры пад гальштукам на пісменніцкіх, які казалі раней, форумах, але і ў хатнім халазе на кухні за кубачкамі кавы і з фасэтна тримана цыгарэтай, і ў кабінене, аздобленым знакамітай каляексыяй усялякіх чарцякіў.

У першай палове 80-х на філфаку ўніверсітэта не адзін год праседзэў на лекцыяхіх поруч з Паўлам Навуменкам, які гэтакса-ма жыў у пісменніцкім доме на Карла Маркса. (Спадзялося, што калі-небудзь пераназавуць туго вуліцу ў горад Гарсіі Маркеса, як перайменавалі колішнюю Танкавую ў вуліцу Максіма Танка, а ў кватэрны на пятні паверсе адкрыцьца мемарыяльны музей). А покуль што ладвіцца задаўльвацца тым, што на доне №66 усталівална мемарыяльная дошка... Пра вуліцу мія слыннага літаратара покулю што разлічваць не дадавацца: ужо ёсьць у Менску вуліца Карапткевіча калі старога аэропорта, дзе непадалёк меў я першую свою менскую кватру. Была тым часам наўнай спуска думадзь, што назавана яна ў горад пісменніка, але... Застаецца, праўда шанец надца імя Уладзіміра Карапткевіча бульвару аб праспекту!..

На другім філфакаўскім годзе вучобы мусіў пісаць курсавую па мовазнаўстве. І абрэй ёсць тэмаю «Асадлівасці лексікі Уладзіміра Карапткевіча (на прыкладзе апавядання «Былі ў мене мядзведзі»). Здаецца, разабраў, раскладаў тады па палічках усё, што толькі можна. Дагэтуль адпаведныя старонкі ў двухтомніку скроў скрэмзаныя маім студэнткам алоўкам...

На другім філфакаўскім годзе вучобы мусіў пісаць курсавую па мовазнаўстве. І абрэй ёсць тэмаю «Асадлівасці лексікі Уладзіміра Карапткевіча (на прыкладзе апавядання «Былі ў мене мядзведзі»). Здаецца, разабраў, раскладаў тады па палічках усё, што толькі можна. Дагэтуль адпаведныя старонкі ў двухтомніку скроў скрэмзаныя маім студэнткам алоўкам...

Яшчэ прыгадваю перадсвяточны вечар у выдаўствстве «Мастацкая літаратура». Супрацоўнікі ўжо разышліся, а Міхал Фёдаравіч Дубянецкі перахапіў мяне на калідоры, зачынгнуў у свой дырэктор-

скі кабінет, каб падзяліцца радасцю, пакаць яшчу «шлёненкі», толькі з друкарні, сігнальны асобнік «Чорнага замка Альшанска». На просьбу аўтара быў той важкі том аздоблены каліяровымі палоснімі і разваротнымі ілюстрацыямі Пятра Драчова. А я парадаваўся разам з ім і таму, што ў кнігу была ўключана і аповесць «Зборы», якая сюжетна прымыкае да «Каласу»... і яку з асадлівымі задавальненнем прытыкаў яшчу ў часопісным, «маладосцেўскім» варыянце.

Потым, калі ўжо прытымлівіца храналогіі, слухаў ў ўспаміны пра дзядзьку Вадзімера, працующыя з літредактара і адказнага сакратара ў часопісе «Бярозка». Чуў іх ад людзей, з якімі працаўшы поруч і якія быў ягоною і блізкімі сibrямі і частымі спадарожнікамі, — ад «ягоўзкаўца», мастака Пятра Драчова, якога ўжо гэдзь вялікі і майстэрнічай жыццесціврэдзяльнай назваю «Быў. Ёсьць. Буду».

Мабыць, і казаў Табе, што Уладзімір Арлоў налічыў больш за тры дзясяткі формаў імені Уладзімір, і патлумачы, чаму карыстаються варыянтам Вадзімер у дачыненні да Карапткевіча.

Больш за дзесяць гадоў быў я сябрам Семінара. У тым літаратура-філософікі гуртку амбіркоўваў з колішнімі сibrямі мастацкі і жыццёвага праблемы. На некалькіх паседжаннях апрабіраваў сваю дэтэктывную аповесць «Сцэнарый смерці» Максім Клімковіч. Галоўным героям я быў дзядзьку Вадзімер — празаік Даўгялевіч, і, спадзяюся, Ты ўжо здагадаўся, хто быў ягоным прататыпам, з какога быў спісаны той вобраз. Міжволі імі гэтае ўрэзалаася ў падсвідо- масць, і пазней стаў лавіць сябе на тым, што ў думках называю Карапткевіча менавіта дзядзькам Вадзімерам.

Пазней «семінарысты» ўваходзілі і ў літаратурна-грамадскую

аб'яднанне «Тутэйшыя». А ў ім, як вядома, таксама дужа, калі не свята шанаваліся Карапткевіч аўтарскія традыцыі. У прыватнасці, быў ча- чуты заклік нашага куміра пісаць творы змаймальні і чытальнікі жанраў, каб публіка стала болей чытгана пісаць беларуску. Тутэйшы, ліч, усё ж нямала зрабілі, робіць і яшчэ зробіць (спадзянося, што коліс пагінацца ў мене гісторыка-рамантычнае апавяданне пра заснавальніка майтага роднага Жодзіна князя Багуслава Радзівіла) у гэтым кірунку. Напісаны дэтэктывы і трэлеры, гістарычныя, прыгодніцкія, містычныя і меладраматычныя аповесці і раманы, тэле- і кінасцэнтры і нават наўмыдаваны... і коміксы. Адзін з іх, «Дзікае паляванне», стаў адной з першых кніжак у асадліўшчыне майтага дачкі Хрысціны. Дык сама яна, скажу тут, крыху запагіаючы наперад, падчас вучобы ў Каледзькай мастацтваў брала ѹздел у выставе, прынесчанай 70-годдзю класіка — экспанавала ілюстрацыі да казкі «Ажабкі і Чарапаха», з задавальненнем пайшла ў Чырвоны

Дзядзька Вадзімер не мей пры жыцці асадлівых рэгаль ці званні, але стаў сапраўдным народным пісменнікам.

А для многіх беларусаў ягоныя творы сталіся книгаю кніг

касцёл на вечарыну памяці пісменніка.

А калі вярнуцца ў «перабудоўчы» час, а дакладней — пад канец 90-га года, дык якраз тады пры Саюзе пісменнікаў была створана структура пад доўтім наіменнем Беларуская асацыя- цыя дэтэктывага, прыгодні- кага і палітычнага рамана і з грувасткай абрэвіятурой БАДП- ПР. Амаль тры гады ачольваў я Асацыяцьцю, і мяркую, што з'явілася яна дзяякуючы і дзядзьку Вадзімеру. Паводле статуту гэтага грамадскага арганізацыя павінна была спрыяць развіццю адпаведных літражаніяў на Беларусі, а створана была на ўзор Савецкай асацыяцьцю дэтэктывага, прыгодніцкага і палітычнага рамана на чале з Юліянам Сямёновым, які адзін з першых здолеў «пра-

біць» выдаўцкае права сваёй нэдзяржаруцай структуры.

Мабыць, ёсьць познаймітая містычная, апясродкаваная сувязь паміж апавяданнем «Кінганошы» і тым, што БАДП-ПР запечатковала не адно прыватнае выдаўствава і не адзін газетны кантаглерат...

Рэдакцыйны-выдаўцкай спраўлюючыся аўтарскімі творы класіка (урэбкі з нарыса «Зямля под белымі крыламі», аўтограф верша «Паўлюк Багрэм» і аўтарская маюнік) пашчасціла рыхтаваць да друку, яшчэ калі працаўшы у «Бярозы». Але і сёня спраўдка аўбязлак перад дзядзькам Вадзімерам публікаваннем ягоных тэкстаў і іхтэсту пра іго. Да прыкладу, на кнігу «Вялікі пісменнік ХХ стагоддзя» ўключылі з Пятром Васоčэнкам ягоную персаналію — поруч з Янкам Купалам і Васілем Быкаўм — сірод ста творцаў, ста майстроў прыгожага пісменства мінулага стагоддзя, а ў зборнік «Сучасная беларуская драматургія». Традыцыйны і наватарстваў паставілі трагедыю «Маці ўрагану». У том «Сучасная беларуская проза. Традыцыйны і наватарстваў» паставілі трагедыю «Маці ўрагану». У том «Сучасная беларуская проза. Традыцыйны і наватарстваў», складзены мною разам з Міхалам Тычынам, патрапілі ў «шымчыліва-пранізлівіе» апавяданне «Сіня-сіня...».

Цяпер заканчваю працу над патаўтнымі зборнікамі антагалігічнага плану. Прауда, покуль што ні тэматыкі, ні назвы яго не адкрыло — баясь сурочыць, а таму грукою па драўлянай стальніцы. Скажу толькі, што падборка ад дзядзькі Вадзімера — адна з самых важкіх і адметных, што з прыемнасцю ўключыць у яе і эпіталаю, прывесчаную зборнікамі беларускіх міфаў, але і адкрывальнікамі Атлантыды беларускай гісторыі.

Ужо абвешчаны прысвечаны яму літаратурны конкурс для моладзі, і падгавораўся да чачок прыняць у ім удзел.

Спадзяюся, што сёлета будзе апублікавана нямала сяброўскіх успамін на пра дзядзьку Вадзімера. Напэўна, можна будзе прачытаць, што мей ён за звычку садзіцца за працоўны стол у чыстай адпрасаннай сарочцы, што наказваў маладзейшым калегам тварыць толькі на цвяроузу галаву, што пісаў адразу начынства, практычна бес правак і, завязаўшы рукаці на папцы матузкамі, адносіў машыністкі, не мняў потым нават коскі, што страшэнна не любіў рабактараў...

А калі хочаў найхутчай звярніцца да ўжо апублікаванага, дык найперш параза Табе кніжку «Кінгіце і ўяннянне Уладзіміра Карапткевіча. Парэрт пісменніка і чалавека» з пад пісацівіком Адама Мальдзіса.

На гэтым, Браце, сёняння развівается.

З найлепшымі пажаданкамі, Уладзімір.

P.S. Калі ўпусціў Ты штосьці з твораў дзядзькі Вадзімера, дык зайдзрошчу Табе, як чытачу, белай зайдзрасю — атрымаеш асалоду! Гэтаксама як і глядзачу (хача ёсьць у мене нямала закідаў да кінематографіята!), калі не бачыў Ты яшчэ эскранізацый «Чорнага замка Альшанска» і «Дзікага палявання...».

▶ ПОВЯЗЬ

«ХУТКА ЎЖО СВАБОДА ПРЫЙДЗЕ!»

**Іх было нямала... Тых самотных птахай,
закінчытых у сутарэнні, апаганеных
перед народам. Іх, як здраднікаў,
закоўвалі ў кайданы і высыпалі
з радзімы.**

Помнік героям паўстання 1831 года побач з вёскай
Жакі Пастаўская раёна

Іх было нямала... Але крылы не апусцілі
адзінкі. Хіба ж не вартаўся іны сюды ў
гухах сваіх тужлівых, а то і бунтарскіх
песні? Шкада толькі, што часам іх німа
каму слухаць, бо на гэта патрэбны і час, і
жаданне.

А можа, паспрабуем? Вернемся ў таям-
ніцае XIX стагоддзе і ўбачым у ім пажыц-
цёвага вязня лёсю — прызыбатага намі
Антона Гарэцкага.

Антон Гарэцкі (1787–1861) — паэт з
цікавымі лёсамі і амаль не даследаванай
творчасцю. Народзіўшыся ў Вільні ў сям'і
войскового, атрымаўшы спачатку хатнюю
адукцыю, а пасля скончыўшы Віленскі
йуніверсітэт (1802–1805), Антон, ужо з пя-
ром у руце, распачаў вайковую службу ў
Варшаўскім Княстве, змагаючыся на баку
Напалеона. Падчас кампаніі 1812 года вай-
скову цэнці ў афіцэр Гарэцкага як аўтара
лагерных песен.

Пасля адстаўкі ў 1815 годзе ўзвіні
капітанам Антон Гарэцкі пасяліўся ў сямей-
ным маёнтку Дусінента. Ен быў чаканым
госцем у арыстакратычных салонах Вар-
шавы, Вены і Вільні.

У 1816–1818 гадах паэт падарожнічаў
по Еўропе: наведаў Германію, Аўстрію,
Францыю, Італію. Падарожжа падарыла
іму цікавую памяту — альбом з пры-
вязаннямі саброй, спактканымі з дарозе.
На працягу ўсяго гэтага часу Антон
Гарэцкі не выпускаў пяро з рук і пра-
цаў пісаць на польскай мове верши і
байкі — піраважныя палітычныя зместы.
Творы гэтыя траплялі на старонкі папу-
лярных выданій: «Dziennik Wileński»,
«Pamiętnik Warszawski», «Tygodnik Polski
i Zagranicznny».

Калі ўлады жорстка пераследавалі філа-
матоў, сям'я Гарэцкіх аказала студэнтам
грашовую і маральнную дапамогу.

І вось у 1828 годзе вялікую папулярнасць
атрымала «Байка пра фурманаў», у якой
Антон Гарэцкі (ужо і як вядомы байка-
пісец) сцвярджае, што коням польскай
пароды патрэбны сімпатычны голас, а не
біч. За гэты твор паэт і быў арыштаваны
у Варшаве.

Але ўжо ў 1831 годзе Антон Гарэцкі
ўваходзіў у склад Цэнтральнага Віленс-
кага Каіміту, адказнага за організацію
паўстання ў Літве. Паэт ужо карыстаўся
вялікай папулярнасцю, і таму недаромна
быў абрани кіраўніком паўстання ва ўсёй
краіне. Німала могучы раскладаць намі
актыўнасць паэта вершы, песні, запаленныя
заклікамі да боя.

Сапраўды, паўстанцкая накіраванасть
творчасці Гарэцкага вылучае яе своеасаб-
лівай аўтарскай пазіцыяй у дачыненні да
галоўнага адрасата гэтых твораў. Па-пер-
шэ, слова Правадыра, які бачыў, што
суседня Польшча ўжо ўзялася за зброю,
а яго народ, таксама прыгнечаны, усё
яшчэ марудзіц «Песні, напісаныя падчас
паўстання Літвы ў 1831 годзе».

Па-другое, слова Барда, які натхнёна
апівае героям тых, хто апрануе пояс з
кулямі і рушышаў па сцяжыне змагання. У
гэтым шрагу сустэрэн зразны твары:
і нікому не відомага адважнага хлоша-
стральца («Паўстанцы 1831 года ў Бела-
вежскіх пушчах»), і бескампраміснага
маладога камандзіра, які сам гіне ў бітве
(«Смерць Ясінскага»)...

Нібы своеасаблівы маніфест, вылуча-
еща сваёй урачыстасцю сярод астатніх
твораў паўстанцкай тэматыкі цыкл «Песні,
напісаныя падчас паўстання Літвы ў
1831 годзе». Ён складаецца з пяці песніў,
кожная з якіх — новая хвала ў развіції
паўстання на тагачаснай Беларусі і новая
лавіна паучаццяў у бурлівай душы Пра-
вадыра. Песня першая — гэта абуралыны
дакор за пасіўнасць ліцвінаў, які пера-
растает у кіпучы заклік: «Сорам! Да збroi!
Да збroi!». Паставуша такі дакорлыў тон
пераходзіць у гарячую просьбу да земля-
коў хутчэй асядзлаць коней і рынуцца на
вогара (другая песня). Абодва дамінуючыя
пашырніцаў — дакор і просьба — аформленыя
ў своеасаблівую рамку: гэта пастанінае
параўнанне двух паўстанцікіх жэралau (ва-
յунічай Польшчы), дзе паўстанне закіпела на
вя ўсю мочу, і «хай» Літвы, якая не спя-
шаецца далучашца да імпэту суседзяў).

Яшчэ адна характэрная рыса героя-
кіраўніка — катагарычны заклік ці пе-
рамагчы, ці загінчы. Гэта патрабаванне
прысягі — перад Айчынай, народам, перад
самім сабою...

Трэцяя песня — песня паходу, мож-
на нават сказаць: песня-марш. Адсюль
больш жывы, двухстопны вершаваны
памер, большы «рухлівасць» і палкасць,
якая практычна астывае ўсю вя ў не вельми
шчаслівым разгортаўнні падзеяў. У
прадухванні біды («чацверця і пяція песні»)
нарастаюць развага-спусканенія ў ніжні-
насці чалавечага лёсу і Божага Суду, які
стане канчатковым вынікам зямнога існа-
вання, дзе ўсё роўна не пазбегнеш путаў, і
пачаткам новага — вольнага — жыхаря. Але
змагацца за яго трэба тут; і паражэнне цела
не тоеснае падзенне духу.

...Паўстанне пацярпела паражэнне.
Незадоўгі перад гэтым Антон Гарэцкі¹
быў накіраваны з дыпламатычнай місіяй
у Швецыю, Англію і Францыю. Па дарозе
у яму ўдалось пазбегнуць арышту і сесіі на
ангельскі карабель «Пенелопа». З гэтага
часу і пачаліся яго пажыццёвыйы выгнан-
ніцкія байдзіні на Еўропе.

Дроздан, Парыж... Там, за мяжою, па-
бачылі свет амаль усе зборнікі вершаў
Антона Гарэцкага (а іх было больш за дзе-
сяць: «Poezie Litwina» (1834), «Bajki i poezje
nowe» (1837), «Kloszek polski» (1843) і інш.).
А пісці нарадзіўшы ёй збледлымі вершы, цэлым зборнікі
верша? А пісці нарадзіўшы ёй збледлымі вершы, цэлым зборнікі
верша? А пісці нарадзіўшы ёй збледлымі вершы, цэлым зборнікі
верша?

Дык паслуҳаем... Пачнём успамі пра
Антона Гарэцкага хадзяць пра стваральні-
ка паўстанцкай ліркі, музыка якой крыху
аціхла за карткі два стагоддзі...

Ганна СЕРЭХАН

Антон ГАРЭЦКІ

**Песні, напісаныя падчас паўстання
Літвы-Беларусі ў 1831 годзе**

Песня першая

Ветрык вясновы ледзь вее,
Звоніц эскурук над зямлёю;
Чуеш, Ліцвін, спеў наадзеі?
— Час нам да збroi! Да збroi!

Бронза грыміц, Буг струменіц
Цёплай крывей, Віслу пециніц;
Ціш у тваёй, брат, краіне,
Не чырвлен, Ліцвін?

Там і на кроў не скупица:
Не перамога — дык хвала!
Вам жа цi ў рэкруты зদаца,
Цi сухары пячы дбала.

Сорам! Да збroi! Да збroi!
Хутка свабода ўжо прыйдзе;
Лепш заручніца з зямлёю,
Чым у такой жысьць агідзе.

Брація, да збroi! Да збroi!
Грудзі зглычыце з грудзімі.
Гляньце, няма тым спакою,
Хто так глуміўся над намі.

Хай паўстае ўсё жывое,
Хто ж нас цяпєр пераможка?
Жыцці ўж нямногіх цаню!
Выратуй край цэлы, Божка!

Песня другая

Чуец гром польскай збroi?
Брація! На коней! На коней!
Бог блаславіў на змаганне вас сёня —
Зноў ажываюць палеглыя воі.

Польшча ўстае маладая, бы ў свята —
Божка! Табе ад нас трэба так мала —
Зброя народу не знічыла кратай,
Ты ж зарадаў — хутка ўсталала.

З цнотай дзядоў — у пагону,
Брація! На коней! На коней!
Вораг няхай задржыкі падбасю
Ад таго мноства і коней, і збroi.

Некаму — Край свой, камусыці — свабода,
Хто не жадае праклёніў народу —
Хутка на коней! Не будзе правіны:
Што пачне Польшча, завершаць ліцвіні.

Песня трэцяя

Сэрца ў мужнісць, цела ў збрю
Апранем, хадзем да бою;
Загрыміц хай наша воля:
Край наш — сёня цi ніколі!

Хіба ж гнеў той і адвауз
Хтосьці знічыць будзе здольны,
Калі кожны дасць прыслыгы:
Цi памру, цi буду волны?

Чым хутчэй мінай Карпаты,
І Дняпро, і дзвінскі бераг,
Ты, малодши сын сарматаў,
Рухайся ў мільённы шраг.

Украіны мужнай дзеци!
Храбрыя сыны Падолія!
Ваш скакун ліціц як вецер:
Бараніце сваю долю!

Сэрца ў мужнісць, цела ў збрю

Апранем, хадзем да бою;
Загрыміц хай наша воля:
Край наш — сёня цi ніколі!

Дзе гарматы грыміац, хадзем, Хрысціне!
Наших братоў краўліецца струменем —
Хто з нас бязгрэшны, нябес моцны Пане?
Зараз нам, зараз даеш адпушчэнне!

Шчасны ваяр, што не кінуўши збрю
Ляжа, заслоніці Айчыну сабою:
Страшны суд прыйдзе, пара ўаскравішня,
Раны яму прынясць вызваленне.

Прыйдзе дзень важны, што труны
адчыніць:
Смерць не міне — і Бог суд свой учыніц.
Шчасны той будзе, за кім галасамі
Люд адзаведца: «Ён кроў праліў з намі».

Песня пятая

Слаўся, чаканы дзень бітваў заўзятых!
Край ускалыхваюць стрэлы, гарматы.
Войскі ўзначаліў арол наш імклівы,
Для непрыяцеляў грозна-экахлівы.

Aх! Сэрца радасю поўніца лёгка!
Дзе толькі глянэ ваярскае вока,
Поле рабы наших войскай пакрылі,
Вораг не дасць адпор эстакай сіле.

Вы! Хто меў сэрца з глухога камення
І мардава змагароў у скляпеннях;
Зноўку з'явіцесь ў дзённай трывозе,
Станьце з мячамі на ўхні дарозе.

Час вашым спрамам сярод той раўніны,
Што ў кожнай маці паклікала сына —
Зноўку вазыміце ж усіх, о тыраны!
Шліце ў Сібір іх і куйце ў кайданы.

Пераклад з польскай мовы Ганны Серэхан

Паўстанцы 1831 года.

ГУТАРКА

ДЫСКУРС

Андрэй Хадановіч: ЧАЛАВЕК БЕЗ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ІДЭНТИФІКАЦІЇ НЕЦІКАВЫ ЧЫТАЧАМ У СВЕЦЕ

У вераснёўскім нумары

«Літаратурнай Беларусі»
была апублікавана гутарка з пісьменніцай Святланай АЛЕКСІЕВІЧ, адно з выказванняў якой — «Без расійскай культуры мы будзем правінцыяй, мала каму цікавымі...» — распачало завочную дыскусію паміж беларускімі літаратарамі.

У сέняншнім нумары паэт, перакладчык, старшыня Беларускага ПЭН-цэнтра

Андрэй ХАДАНОВІЧ разважае пра касмапалітізму літаратуры, пра неабходнасць нацыянальнай і культурнай ідэнтыфікацыі сучаснага творцы да перыпетый ўручэння Нобелёўскай прэміі — як сусветнага прызнання асобных пісьменнікі і нацыянальных літаратур наонг (гутарка змешчана на партале tut.by).

— На ваш погляд, Андрэй, ці атрымае калі-небудзь беларускі аўтар Нобелёўскую прэмію?

— Я не даю прагнозаў. І мы з вами — не аўтарытэтнае боры прагнозаў. Але мы можам ка- заць пра нашу інтуїцію і гара- рачыя жаданні.

Так, зразумела, вельмі хаце- лася б, да і час даўно наспече, бо мы знаходімся ў цэнтры Еўропы, і тое, што незалежная дзяржава Беларусь існуе і разви- ваетца, ужо цікка ігнараваць. Беларусь, якая мае свою мову, культуру і асобную, не подобную да іншых літаратуры.

І зразумела, што «Нобель» быў бы для нас аўтарытэтнай формай прызнания. Тады б ні ў адно імперыяліста, дзе б ён не сядзеў — у Расіі, Польшчы, Ня- меччыне — якіх не павіненуся б сказаць, што наша літаратура правінційная і несамастойная. Гэта быў бы знак якасці на сучаснай акутальнай беларускай літаратуре.

З іншага боку, наш рэгіён не знаходзіцца ў полі найбліжэйшай сусветнай зацікуленаасці. Мы адразніваемся і з'яўляемся не да канца зразумелымі для заходне-еўрапейскага свету. Таксама мы не гарачаю крокпа планеты і не настолькі экзатичная краіна, як пэўныя краіны Афрыкі ці Акіяніі, да якіх ціпэр, разумела, маднай прыкаваная ювага еўрапейцаў і амерыканцаў, якія шукваюць нешта вельмі непадобнае. Што дзіўніца, калі 48-мільённая Украйна не мае ніводнага набедлістата. Вельмі цікавы балтыйскія краіны, якія таксама не маюць «Нобеля». Але, спадзяюся, што і на іхній, і на нашай вуліцы калісці будзе света.

Толькі гэтыя літаратар ці літаратарка павінны быць зразумелымі для чытачоў і стварыць вырашальную задачу для перак-

ладчыкаў, чытачоў, а таксама і для Карадеўскай Акадэміі. Думаю, такі аўтары ў нас ужо ёсьць... Памятаець, як мы калісьці марылі пра камунізм і пра тое, як нашыя дзæці будуть належаць да культуры, узнагароджанай Нобелёўскімі прэміямі?

— Гэта значыць, што мы дачакаемся?

— Так, але гэта будзе не праз год і не праз два.

— *Хто з айчынных пісьменнікаў быў бліжэй да ўсіх да гэтай прэміі?*

— Васіль Быкаў, які быў на хвалі еўрапейскай славы, калі яго ваенныя раманы перакладаліся і ўходзілі на еўрапейскія прызымы. Прынамсі, мae калегі польскія перакладчыкі і літаратары гаворыць, што Быкаў быў адным з самых папулярных і чытахных у Польшчы пісьменнікаў.

Іншая рэч, што Васіль Уладзіміравіч валодаў універсалным прайздыстай мовай, якая не ставіла звышзадач для перакладчыкаў, і звяртаўся да пісьменнікаў, і звяртаўся да пісьменнікаў із цынізмам, калі яны ягоныя раманы, зразумела, блізкай кожнаму еўрапейцу. І, што тайцы граху і цынізму, кожны ягоны раман быў таксама і на расійскай мове, і калі перакладчык звяртаўся да беларускага арыгіналу, то заўсёды мог паклascі побач з сабой і расійскі томік. А людзей, якія перакладаюць з расійскай, у Еўропе нашмат больш, чым перакладчыкаў з беларускага арыгіналу.

Сёняня цяжка сказаць, што перашкодзіла тады. Але спадар Васіль неаднаразова ўходзіў у дзясятку найбліжэйшых прэтэндэнтаў на «Нобеля». (Прэмія пасміротна не ўчынаецца.)

— Кому сёня аддаюць пе- равагу ў Нобелёўскую камі- тэце? Акрамя зразумеласці твору, якія яшчэ фактары ўлічваюцца?

— Давайце пасправаеў нама- цаць адрэз два полосы, паміж якімі і павінен балансаваць аўтар. З аднонага боку, ён не павінен быць нацыянальна замкнёным. Яскравы танум прыклад — геніяльнай беларускай паэт Рыгор Барадулін, які пару разоў ужо быў вылучаны на Нобелёўскую ўзнагароду. Мая бязмежная пашана, павага і чытацкая любоў да яго не перашкаджае мне скеп-

тычна ацэньваць ягоныя шансы, бо Бог для беларускага чытага ператвараеца ў незразумелага незнаймца. Можа быць, яшчэ ўкраінцу, літоўцу і бліжшыму суседу гэта зразумелае, але праз некалькі межаў — ужо дзесяці Францыі — сумніваюся, што чытаз смog бы ацаніць у поўным сэнсе. Надта глыбока дзядзінка Рыгор занурэні ў беларускую ментальнасць, рэалі і мову. Тут трэба дадаць, што ён яшчэ і геній версіфікацыі, які вымагае перакладчыка, талент якога вышыши ўзантален. А таке здараеца далека не штогод і не ў кожнай краіне.

Кепкі пераклад — гэта знішчаныя цуд, які ўжо нічога не прамаўляе.

Але я паслабіці і супрацьлеглая полосу. Гэта не можа быць абсолютна ўніверсалны касмапаліт, і калі сёння хтосьці зацівкавіцца Беларуссю ў свяtle Нобелёўскай прэміі, гэта павінен быць аўтар, які ўяўляе і цікавіцца перакладчыкам, талент якога вышыши за талент Барадуліна. А таке здараеца далека не штогод і не ў кожнай краіне.

Кепкі пераклад — гэта знішчаныя цуд, які ўяўляе і цікавіцца перакладчыкам, талент якога вышыши за талент Барадуліна. А таке здараеца далека не штогод і не ў кожнай краіне.

Дзесяць блізкія да Нобелёўскай прэміі, якіе здаецца, знаходзіцца аўтар pop-fiction Святланы Алексіевіч — вельмі востры і актуальны аўтар, які кране сучаснага чалавека за глыбокі і балючыя кропкі. Калі

Пасля

Узнікае адно «але»... Наколькі сённяшні свет здolны ацаніць

пазэю, утымі «пазэю не для ўсіх»?

б дадалося ёй больш беларускага акцэнту, калі б спадарыня Святланы захадзіла павесці не праства пра трагічны досвед Афганістана альбо Чарнобыля, альбо нейкай балочкы моманты, звязаныя з прастытуцый і інш., яшчэ і у большым беларускім свяtle... Магчыма, упльывае тое, што яна піша па-расійску, а не па-беларуску. І магчыма, тады б яе шансы быў бішы.

Алесь Разанав — мой персанальны кандыдат на першую беларускую Нобелёўскую ўзнагароду. Ён можа быць адначасова глыбокім, метафіцным, актуальным, універсальным, але разам з тым — паэтам, не і ментальнасці, якія прэзентую

сабой беларускага чалавека ў найбольш метафіцным яго вымярэнні. Гэта можа быць цікава чытачу. Праўда, узікве адно «але»... Наколькі сённяшні свет здolны ацаніць пазэю, утымі лікі «пазэю не для ўсіх»?

Так, перамог бліскучы перуанскі праизай Варгас Льєса. Але сярод найбліжэйшых кандыдатаў быў ужо блізкі Алевіт Разанав пазэы — швед Томас Транстремер і паляк Адам Загаёўскі.

— *Як вы ацэньваце кандыдатуру Георгія Марчукі, які вылучаўся праўладным Саюзам пісьменнікаў?*

— Пэўныя арганізацыі могучы вылучаць сваіх кандыдатаў. Зразумела, што кожны мае права вылучаць самастойна, але гэта не спіца...

Кожны пісьменнік мае права і на вялікі амбіцы — дрэны тай салдат, які не хоча быць генералам. Часам, забывашанасць гэтых амбіцій можа выклікаць іранічную ўсмешку, што відаўчна ў выпадку са згаданым кандыдатам. Але ў яго ёсьць свае чытачы, якіх яго творы чапляюць за жывое.

Любое вылуччэнне мусіць мець вялікую папярэднюю працу — ці то Георгі Марчук, ці то Барадулін із Разанавым. Нікага вылуччэння не бывае без вілікага міжнароднага аўтарытэтту літаратуры. У дадзеным выпадку, баясь, імя Георгія Марчuka не вядома ў большасці чытачак аўтарытэт, акрамя беларускай.

Таксама не бывае вылуччэння і не бывае наўнісці добрах перакладаў і выдання кніжак, якія павінны быць на кніжных рынках тых краін, дзе чытаюць кандыдата на Нобелёўскую ўзнагароду.

У літаратараў ёсьць свае ту- соўкі і сферы ўпльыву. Бліскучы тануму прыклад — паэты-емігранты, якія жылі ў Амерыцы і выкладалі іншымі кандыдатаў і пахадзілі з французскімі Берклі і Карадорамі. Старэйшыя калеги, а таксама і старэйшыя «набелісті» Чэслau Мілаш зацэсёдамы загомавіць добрах слова за сваёгі малодшага калегу і сябра Іосіфа Бродскага, які атрымаў сваю ўзнагароду праз сем гадоў пасля Мілаша.

Узнікае адно «але»... Наколькі сённяшні свет здolны ацаніць

пазэю, утымі «пазэю не для ўсіх»?

Не ведаю, колькі сённяшніх «набелістак» гатоўыя паручыцца сваім аўтарытэтам за Георгія Марчукам. Таму, думаю, што працы для яго — яшчэ і че- майны мы ведалі задоўга да атрымання імі прэміі. Напрыклад, Іосіф Бродскі — геніяльны паэт, які атрымаў ўзнагароду пераважна за ангельскамоўную іезуіткую сваёй пазэі. Архан Памук — бліскучы раманіст, але наўрад ці ён атрымаў бы «Нобеля» без абвяшчання сітуацыі вакол турэцкіх арміяў свай

дэйсландскай пазіцыяй... З іншага боку, апошнія па- трайнікі гадоў пасказаюць, што прэмію зноў пачынаюць атрымліваць саўдадкі з Афганістана і Ірака. Але гэта слабае суцішэнне, і «Нобеля» атрымліваюць усё ж такі найлепшыя.

Але, можна сказаць: «Гэты свет несправядлівы! Літаратурай тут і не пахне!» і гэта даіць. Але гэта слабае суцішэнне, і «Нобеля» атрымліваюць усё ж такі найлепшыя.

► ФРАГМЕНТЫ

СЛЁЗЫ ГАРЫСЛАВЫ-РАГНЕДЫ

УРЫВАК З РАМАНА ««ПА КУДЗЕЛІ» РАГВАЛОДАВІЧЫ»

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Многі і сённяшнія, абдзеленныя праудзівым вучненнем беларускай гісторыі, школьнікі ўсё ж ведаюць: была ў нас Жанчына, першай іменем названая ў Нестараўскім летапісе. І быў у яе сын Ізяслав, і з ім яна заўынікі спраць яе мужа Уладзіміра Святаслававіча была сасланая з Кіева ў сённяшнія Заслаўе. Эта — полацкая княжёуна Гарыслава (гарэць славай) — Рагнеда. Але не толькі школьнікі вераюць: Ізяслав — адзіны яе сын. Многія ж летапісы, даследчыкі свіядржаюць: яна мела шасцёра дзяцей. Адзін з першых расійскіх гісторыкаў XVII стагоддзя В. Тацішчав зазначаў, што яна «выышла замуж» у 975 годзе — значыць, за 12—13 гадоў магла мец 4 сыны і дзеячкі. Я, грешны, заканчаваў раман, дзе апавяданні пра кожнага з Рагнедзінных крывінаў, а да мастацкіх твораў дадаў дакументальную юстайку, прадмовы і паслослоўі, што сыходзяць з тысячай азнаёмленых гістрапцаў і каментарыяў да іх. Закончаны раман буду прапаноўваць часопісу «Дзеяслou» ды чакаць асабнага выдання.

Аўтар

— Пішаши пра сваё, але і як пра чужое.

— Гэтая азбука новая. Нялёткай, але найбольш зразумелая нам, бы старая была зусім цыцкай. Новую таксама склала славіне па азбучы грэцкай, але па складзе мовы болгарскай. Дамагліся, каб на нея перакладаць хрысціянскія кнігі. Балгарская мова далёкая ад нашай, ды ўсё ж даступная. Егда (каля) і ў нас па дзясятні (сіле, уладзе) бацькі твайгі будзе адзін Бог, вера ад сына яго Хрыста, то па гэтай азбучы будуть пісаць усе науচаныя ад хрысціянства людзі. Свой азбукі мы не намыслілі. Раней, як казала табе, у нас, у Палацеску, былі толькі «чэрты» (рыскі) і «резы» (засечкі). Іх выскікалі на камяніх і дрове і выціскали на гліняных плітках. Ды меліся ящиці патаемнай знакі — руны. Іх яшчэ працэды нашы далёкія прынеслі. Малой спазнала азбуку славянскую і я, дык спазнаеш і ты, бо не мутны разумом і не нішчы духам, а мыслістъ. Дый ізволі (жаданне) да навук маеш. Цяпер прыходзіць такі час, што ўжо грах лічыць пісанне і чытанне чарадзействам вялікім...

Сын супакоўся. Разбіраеща, куды і да чаго маці раней хіліла на шашніпам, а ціпер асаблівые ізвол мае. Спазнае, што ён цяпер адзін з Рагвалодавага роду. Таму і сталее рана.

— Нам з табой, сын, выпаў лёс і для тых, хто яшчэ будзе на гэтым свеце пра шмат сонцаварату, памяць пакінульць пра зямлю нашу родную, пра слянаага дзеда Рагвалода і яго прашчураў... А без запісанай памяці не будзе святыя ў галаве і на душы. Дык не будзе языка (народа)...

— А мы доўга тут будзем, мама? — запытала сякрухай. Бедны, перажывае, што не бачыцца з братамі і сестрамі, што ссыльны ў глухамані: можа выйсці са свайго двара толькі з дзволу прысланых з імі Уладзіміравых дружынікай-прыстайкай (наездніцай). Нават у пaeзды да блізкіх святых капішча, дуба і агню, што на Лысай гары калі паселішча Валоўшчына, іх адных не адпускаюць ды замынаюць, каб да іх хто з тулыцьця наблізіцца. Дружынікі, якія жывуць у прыбудове да іхнага дома, па чарзе заўсёды стаяць пры варотах у іхні двор, а калі вольныя, дык ці валаочица па паселішча, шукаючы медавухі і маладых уzech, ці балабоніць-шумляць, храпаюць у сваёй бакоўцы. Нялепшай і прысланаць з імі клочніцай: калі прыстайкавая варта віжуе паза домам, то яна — і тут. Да ўсяго абрэдзяе іх нават з таго, што самаходць прыносяць ей і сыну людзі. Не ў цімніцы ці ў порубе яны з Ізяславам — яна за тое, што на п'янага і соннага Уладзіміра пудніла, Ізяславу за тое, што, прыехаўшы з бацькамі на Лыбедзь, змог застуپіцца, але ўсё роўна ў высыльнім зняволені.

Ды што яна могла сказаць пра іхні далейшы выгнаніцкі лёс? Што рошчыць у Кіеве (цяпер найперш візантыйка), новая жонка — Малайчына, добра ўсё за- пісаў.

— Блізкая, але і чужая гэтая азбука, — паскардзіцца Ізяслав.

Уладзімір, тоесама іхнімі дзяцельмі (за дранаццаць гадоў шасцёра; іншыя Уладзіміравы жонкі-суперніцы, зайдзіросічы за яе красу і любоў-цигу да яе мужа, кілі з тэтага па-жаночаму непрыязна), змірлыся са свайі жаночай долі: павінны ж быць у нашчадкай і маці, і бацька — ды не прости застуਪік і карміцель, а бацька-кнізь.

— Калі стаміўся, то адпачні, — бачачы, што сын вяне, пагладзіла яго па галаве. — Толькі

Цяпер, напрыканцы сакавіка, неба было як часта і ў познію восень: па ім з халоднага краю нізкаватыя плылі адна за адной цяжкі сіза-цёмныя хмары, раз за разам засланілі вясъ, а ў перынках яна, вышыні, прайсілася, нават паказваліся молада блакітныя лапіны, а не ўбасаве зноў хутка насоўваліся щэрасць і змрохнасць. Даў і цяжка было зразумець: неба вось так і будзе праз некалькі хвілінаў мяніць сваё колер і аблічча, паколькі ніяма моцнага марозу, густа падарусці мокрымінам, што тут, сядроў лясою і болатаў — скопішчы цено і холаду, быў і ціпер, увесну, стылы. Ужо залівала палі, дарогі і двары снегініца — талая вада, ёй аласанасіўся, напіліся птушкі і ўдосталь здаволілася маці-сыра-зямля, адбіраў вочы, дыван руні, ужо цурчэў кляновік, капаці бразавы сок, моладзь гэтых прысвіславіцкіх мясцінаў «спаліла зіму» і «лагукала вясну», дзеі пашыліся не толькі салодкімі печывамі-«кжарукамі», а і спевамі над прататінамі на полі гаты любімых раниннрэлітных птушачак, ды, як верылі тулыльцы, адагнаны веснавым цяплом Зюзі зноў выскочыў з лесу, затрос булавой і белым футрам, каб узвіхурыць вефер і снег, непагадзіў засланіць высокага і гарачага Дажбога, не дапусціць Язя і Перуна.

Рагнеда — у дойгай сукні з дарагой візантыйскай тканіны, аблямаванай залатай і сэрвайнай вышынай, каштоўнымі камяніні, з накінутым на плечы футрам, злодзіеным гарнастаем вымі скуркамі — стала тут, на другім паверсе баўгарскага церама, калі неялікага агенца, затуленаага дэвілі прызрыстым, здалеку

будавалі працэды на мяжы з дрыгавіцкай зямлёю), у асобна абкружанай плащкамі сядзібі баўгата баўгына Мудраслава. Тут, у святіцы, стаялі скрыні з яе «дзяржаваў» (маёмасцю) — з адзіннем, абуткамі, посудам, грашым — візантыйскімі солідамі, кіеўскімі срэбрнікамі і залатнікамі, але найбольш з мордкімі і лапкамі куніцаў ды вавёрак, пергаментнімі кнігамі. Гэтая речы напоўнілі цёплы пакой (ёй сказалі, што ўгэй будзінне адзінае ў паселішчы некуродымнае аципленне, падлога незаглінавана, а з расколатаў, апазаваных і нацерўтых воскам бярвёнаў) сваім нязвычыннім тут, пахкім кіеўскімі духам. А яшчэ тут быў стол, лавы, сынаў ложак (з шырмай з ядвабу меліся столік, ложа і для яе). Сын, Ізяслав, таксама ў княжскай апратуры — у пазалочанай жоўт-рудой туніцы, у сінім пасярэбранным падцепленым сукном расхінутым плашчы, зашпіленым на шыи залатай фібулай, — цяпер сядзеў кала стала. Як і ўсі дзеі, спачуячы нейкую марудную работу, цярпіўся, ад чаго кірху высунуўшы ѹзікі і кончыкі

тубыльцы, адагнаны веснавым

цяплом Зюзі зноў выскочыў з лесу, затрос булавой і белым футрам, каб узвіхурыць вефер і снег, непагадзіў засланіць высокага і гарачага Дажбога, не дапусціць Язя і Перуна.

Рагнеда — у дойгай сукні з дарагой візантыйскай тканіны, облямаванай залатай і сэрвайнай вышынай, каштоўнымі камяніні, з накінутым на плечы футрам, злодзіеным гарнастаем вымі скуркамі — стала тут, на другім паверсе баўгарскага церама, калі неялікага агенца, затуленаага дэвілі прызрыстым, здалеку

паганай. І яшчэ пзуны знак: на дварэ, мо седзяць на загародзе, застракаталі сарокі. «На гасцей і на нейкую навіну вялікую. Ці надвор’е зменіцца. Пары ж: хутка будзе ўжо камаедзіца, калі час мідзведзю з бялоглі вылаўіці і шукаць па першым часе маладую сакавітку траву».

Здаецца, сын ціхенка аклікнуў. Не, ёй не здошлася, сапраўды падае голас:

— Мама, паглядзі.

Яна павіндрүлася:

— Што, чада маё?

— Што і як я напісаў.

Яна падышла, зірнула на адъяненую вакскуўку — скрынчаку, запоўненую воскам і выгладжаным да бліскучасці. Пай Ізяслав пісаў заточаным металёвым шылам (другі канец шыла быў пляскаты, каб спіраць напісанасе, зноў раўняць воск). Потым, калі яна ўхваліць албо скажа, што і як праправіц, ён пераніясе напісане на пергамен.

Уладзімір-муж, бацька і ёе дзяцей, найбольш часу траціў на паходы і гульбішы, мала глядзеў на нашпідакамі, але хацеў, каб яны былі пісъменныя. Паколькі за ёй у прыкіеўской Лыбедзі асабліва сачылі ягі віжі, яна скіхтрава: падмелася, калі яны наўчувацца грамаце, паціраць ім апісаніца, што яго род па бацьку Святаславу. Ёй галоўнае было займець пергамен, чарніла і пяро. Затым яна напрасіла тую родавую і іншыя кнігі дзяржавіць ёй прывезеці сюды, у Свіслач (каб Ізяславу, тоесе саскрабшы, па чыстым записаў імёны князёў з яе роду Рагвалодавічай). Там, у Лыбедзі, не паспела ды віжіцца, што віжіцца, на паходзе да іхнага дома, па чарзе заўсёды стаяць пры варотах у іхнім дворе, а калі вольныя, дык ці валаочица па паселішча, шукаючы медавухі і маладых уzech, ці балабоніць-шумляць, храпаюць у сваёй бакоўцы. Нялепшай і прысланаць з імі клочніцай: калі прыстайкавая варта віжуе паза домам, то яна — і тут. Да ўсяго абрэдзяе іх нават з таго, што самаходць прыносяць ей і сыну людзі. Не ў цімніцы ці ў порубе яны з Ізяславам — яна за тое, што на п'янага і соннага Уладзіміра пудніла, Ізяславу за тое, што, прыехаўшы з бацькамі на Лыбедзь, змог застуپіцца, але ўсё роўна ў высыльнім зняволені.

— Малайчына, добра ўсё запісаў.

— Блізкая, але і чужая гэтая азбука,

ПЕРАКЛАДЫ

► ПАЭЗІЯ

ЖЫЦЦЁ І ЛЁС

Ніна Сяргеевна Дзябельская нарадзілася ў Маскве 25 чэрвеня 1937 года. Скончыла Інстытут замежных мовы, атрымала і мастацкую адукцыю. У 2005 годзе выдала кнігу «Вершы. Пераклады. Переастрэварні». Піша на расійскай і французскай мовах.

Некалькі радкоў з неё гэдак: «... мой дзядзька — сябар Максіма Багдановіча па Яраслаўлю — вёў і вядзе мене па языці, прывёў да перакладаў. Мянэ праста ўражвае сугучнасць беларускай пазіцыі з французскай».

Цяпер яна заканчвае працу над антalogіяй беларускай пазіцыі ў сваім перакладе на французскую мову. Туды ўвойдзіць творы М. Багдановіча, Р. Барадуна, Н. Маяц, А. Разанава, У. Нікляева і яшчэ больш як дванаццаць паэтаў з Беларусі. Ніна Дзябельская адзначае: «Беларуская мова на маіх адкуваннях у чымсьці больш тонкай і выяўленчай, чым расійская і вадолея неікім асаблівым шармам, што дадае большай даступнасці для паэтычнага перакладу».

А мне было важна паказаць, перакладаючи вершы Ніны Дзябельской, якім шармам аздоблена яе ўласная паэтычная натура, творчая душа з вялікім пратуберанцамі згукай Беларусі.

Сяргей Панізьнік

Ніна ДЗЯМБОЛЬСКАЯ

Каля музея Горкага

Чатыры дужыя кааштны
Заселіл пладамі тратуар.
З-пад кронаў выбігаюць апантына
Юнак, дзяцок і веку вададар.
Тлумее неба. Утліса ў хмары
Шліхіх маланак. А сядзіты гром

Махае կулакамі, на абшары
Раскручвае агністы свін паром.
Плякотна-прикра. Сцішана работа.
Глухую думку паглыняе яр.
Крутоға — пры наявле — паварота
Жыццё нам не даруе без ахвяр.

* * *

Галіччына, Галіцця мая!
Крык пеўніка да дзённага прыхода.

Сільвія ПЛАТ (SYLVIA PLATH)

Сільвія Плат нарадзілася ў Бостане (ЗША) у 1932 годзе. Закончыла Кембрыйскі ўніверсітэт. Адна з самых вядомых паэтасаў у амерыканскай літаратуре. Апошнія гады жыла ў Англіі. Не справіўшися з працяглай псіхічнай хваробай, у 1963 годзе паэтеса скончыла жыццё самагубствам.

Яе бацькі родам з Аўстраліі (маті) і Польшчы (бабка).

Творчасць С. Плат вывучаеца амаль ува ўсіх праграмах амерыканскіх універсітэтаў. Яе пазіцыя адкрываеца ад класічных традыцый як па форме, так і па настроі.

А перад ей нічога — адна вялізная прастора

Бельх і алавінных бікаў, і стук, як быццам

Сробных справаў майстар увесычнасна б'е

Па непадатлівым метале.

Магноліі на водмелі

Под кркы чаек над морам
ішлі мы праз лабірінт
рэліквій, ракавін і крабаў

як быццам у летнія цішыя.
Лета павярнулася спіной.

Соўгаемся па зялёнаі глушы,
схіляем голавы і успамінаем
погляд неўміручых
садоў у антычнай кнізе,

і як на сцене ў габелене,
лісце каробіца і падае.

Апошні месяц настое.

Над морам белая чайка
нясцяца ў паветры
і крычыць. Крабы

паўзуть па камянях;
мідзі, як гронкі вінаграду.

У дзюбе — здабыча.

Мастак хапае пэндзаль
і ў напружаным паветры
малюе далягляд без караблëў,

бераг і скалы голыя.
Малюе забіруху ён,
якую ўтвараюць чайкі.

Лэдзі Лазарус

Я работу так ізноў.
Адзін раз на дзесяць гадоў
Мне ўдзеца эста:

Я — ўду на нагах, мая скурা
Свеціца як нацысцкі абажур,
Мая правая нога

Лёгкая, як папера,
Твар згублі рысы, свеціца,
Як тонкая блізіна жысьду.

Скіньце сурватку

Задорысты той золакавы кліч,
Кліч-запрашэнне: вось яна, свобода!
Жыўі, працуй, ладкісі, чалавек!
Свой творчы зір не абрывай з павек.
А кім разбуджаны, не забывай ты.
І мы не пойдзем ад яго — у спраты,
З зямлі біссоннай злучаны наевек.

Сонца цэлы месяц не заходзіць.
На душы туман за яснай.
Сэрца комам коціца з абрыва.
Хто аклікне маладой хадой?
Знаная распуста з чорнай грывай?

Невялічкая байка

У лопуха міраж: ён прыгажун,
А талент — да вушай.
І любіць прасталытак.
«За ўсіх я знакамітасці ўышэй
І племяю юнаму ў набытак».

Але чаму прыбрани ён з алеі?
Так і цвіце ў закутку, дуралей.

У Браславе

Тут кожны дом як філіял музея,
А кожны ганак — сходні ў дауні век.
Людская памяць, веру, не старзе.
Гартаю, нетутэйны чалавек,
Я прыпаміны помнага габрэя...
Тут кожны дом як філіял музея,
А кожны ганак — сходні ў дауні век.

Жыццё і лёс

Жыццё прамчыца, як адна хвіліна.
Пачатак высвেціц — пастай відзён.
Эх, лёс, напэуна, павярнуўся спінай:
Стай крумкачом салоўка-маладэй.

Пераклад з расійскай
Сяргея ПАНІЗЬНІКА

МАГНОЛІІ НА ВОДМЕЛІ

О, мой вораг,
Я пускаю?...

Нос, вачніцы, зубы?
Слабое дыханье
Скончыца прац дзень.

Хутка, хутка цела...
Магільная вар'ятня
Будзе майм домам.

І я, жансчына з усмешкай...
Мне толькі трывакі.
Як котка, я маю паміраць дзевяць разоў.

Палата нумар тры.
Якая лухта
Кожны тыдзень.

Мільн швоў і нітак.
Натоўп. Жуюць арахіс,
Лезуць, каб убачыць,

Як бінтты здымаюць мне з рук і ног —
Валікі стрыптызы.
Джэнтэльмены, лэдз!

Гэта мае руکі
Гэта мае калені.
Можа, я скура ды косci,

Але я — жансчына, якую пазнаць можна.
Першы раз было так, калі мне было дзесяць.
Няшчасны выпадак.

Другі раз я не збіralася
Вяртацца наогул.
Мянэ замкнулі. Гайдалася на вяроўцы

Як у марской ракавіне.
Мянэ клякалі і клякалі
І збіralі з мяненейшкіх малискуй,

як кляйкія перлы.

Паміраць —
Гэта як мастацтва, як і ўсё.
Я раблю гэта выключна добра.

Я раблю гэта чорт ведае як добра.
Я раблю гэта натуральна.
Кажаце, прызванне?

Лёгка рабіць гэта ў келлі.
Лёгка рабіць гэта і не рухаца.
Гэта рыхтык як тэатр,

Вяртнанне ў ясны бэлы дзень
Да свайго месца, да свайго твару,
Свайго кашмару.

Крык здэзіўлення:

«Вялікі ўчуд!»
Гэта бытэйшыць мяне.
Хвалююца,

Калі глядзяць на мае шнари, хвалююца,
Калі слухаюць маё сцра —
Яшчэ не спынілася.

Хвалююца, вельмі хвалююца,
Калі нешта какуць або датыкаюца,
Або бачаць кроў,

Або пасму маіх валасоў, маю адзежу.
Так, так, спадар Доктар.
Так, спадар Вораг.

Я твой опус,
Я твая каштоўнасць,
Чыстае залатое дзіцে,

Якое ператвараеца ў віск.
Кручуся і згарано.
Не думай, што не даацьнываю твой клопат.

Попел, попел —
Поркаеся і варушы.
Цела, косci, больш нічога...

Кавалак мыла,
Заручальны пярсцёнак,
Залатая пломба.

Спадар Бог, спадар Люцифер,
Асіярожна!
Асіярожна!

З попелу
Падымалася. Рыжыя валасты тырчком.
Глытала людзей як паветра.

23-29 кастрычніка 1962 г.

Пераклад з ангельскай Алены ТАБОЛІЧ

▶ КРЫТЫКА

КЕЛЬТЫ I ПРАБЛЕМА НАЦЫЯНАЛЬНАГА РУБЯЖА

(АПОВЕСЦЬ АЛЕГА ЛОЙКІ «КЕЛЬТЫ НЕ ЎМІРАЮЦЬ...»)

Генадзь ПРАНЕВІЧ

**Рубеж 90-х — пачатку трэцяга
тысячагоддзя ў беларускай
літаратуре — эта час
развітвіння з роднай мовай
П.Панчанкі, горкі разваг-
сумнення В.Быкава наконт
таго, што «беларусы спазніліся
на свой цягнік, цяжкіх
роздумаў нацыянальнай
інтэлігенцыі над перспектывай
развіцця народа ва ўмовах
новай грамадска-палітычнай
сітуацыі, якая склалася падчас
перабудовы і адразу пасля
распаду Савецкай імперыі.**

Якраз у гэту пару і з'явілася рамантычная аповесць А.Лойкі «Кельты не ўміраюць...», якой сам аўтар даў падзагаловак «камаль лётэктывна пазма-аповесць». У ёй А.Лойка выступіў, з аднаго боку, як прадаўжальнік Караткевічавай традыцый рамантызованай гісторыі, з другога, узняў і разгрнёў на матырыяле грамадска-культурнага руху 60-х гг. — 90-х гг. XX ст. плае копія пытаннай нацыянальнага быцця, паклаўшы ў аснову твора лётэктывна-прыгодніцкую сюжэт з гісторыяй рамантычных узаемадачыненняў маладога дацэнта і паэта Міраслава Струменіча ды загадкавай студэнткі філфака Вікторыі Кельт.

З гэтага эпізоду і пачынаєца вірлівая гісторыя пошуку Струменічам нацыянальных кельтаў іх вучонага, адносяць сёння прыкладна насељенства (сучаснай Еўропы) генезіс беларускай рамантычнай традыцыі, але і ўвасобіў ідэю пераемнасці ў арыгінальным мастицкім творы сваіх наувковых ідэй. Невыпадкова, што галоўны герой аповесці дацэнт Струменіч, як і прафесар А.Лойка, трэбывае думкі, што «кельты пайшлі не толькі на заход — да Альбіёна, але мелі сваім месцам расселення і Панямонне».

Дэягненая рамантызованая афарбоўка гэтых філософскіх сэнтэнций не можа, аднак, завуліраваць іх сур'ёзнай сацыяльна-палітычнай падаплёткай, абумўленай перспектывай рэжымнага ўтрымання і немінучай гібелі беларусаў на задворках імперыі, цынічна і груба абміняваны кадэбістам мэрам Філем: «Не жыць будзець, а гінь, беларусы няшчасны, вырадак бліздак ўсіх гэтых славянину і шмельтагу-кельтаў!..».

Дэягненая гісторыя пошуку ў загадкавай і нялоунай Вікторыі Кельт, пры ўсей яе важнасці ў разгортаўнні сюжета, выступае пераважна як знецінія, вонкавая ў дачыненні да ўнутранага ідэйнага зместу твора, аснову якога склалі назіранні над бытам, ролігіяй, све-

тапоглядам, а галоўнае, фатальным падабенствам гісторычных лёсau кельтаў, што былі канчатковая выніччаны германцамі і пегіёнаі Цезара і згінулі на рубяжы новай эры як народ з самабытнай культурай і мовай, пагльнутыя Рымскай імперыяй, і беларусаў, што апынуліся перад падобнай перспектывай на рубяжы III-га тысячагоддзя.

Праблема гэтая не толькі вызначае развіццё сюжета і галіновых фабульных ліній аповесці, але і складае асноўны прадмет шматлікіх дыялогаў, трэлогаў і ўнутраных маналогаў ды роздумаў герояў аповесці. І на першы — яе галоўная героя Міраслава Струменіча, на якім тримаючы лірычна плынь і ідэйны стрыжаньне твора.

Пralогам да пастаноўкі і асэнсавання названай праблемы ў аповесці сталі напісаны Струменічам рамантычны верш, прысвячаны кельтам, і асафія фрэлексіі і крэтычнай запытальнай медытациі, вакол ягонага зместу, што з'яўліся ў аўтара цігам тэлідня пасля яго напісання: «Калі і гінуць, то горда! Жаль гэты ў яго, вядома, да кельтаў, з-за таго, што іх, такіх, не стала, бо як шкадаваць сябе, самога сябе?..».

У лістах-пасланнях, якімі абменяваючы Струменіч і Вікторыя Кельт, пошук адказу на пытанне:

«Чаму кельты?» пераўтвараеца ў пытанне, як дзеялі чаго і ў імі чаго патрэбна жыць і паміраць, як ставіцца да смерці. У першым лісце таямнічая адрасатка Струменіча піша, што кельты не баліся смерці, а таму «Вікторыя Кельт» дзеялі перамогі пойдзе на смерць. Дзеялі перамогі патрэбныя ахвяры, а гэта значыць — патрэбна смерць. Смерць ахвяраў. — але гэта ў нашым разуменні, а не ў разуменні кельтаў, бо яны не ўміратлі, паміраюць, бо яны ніколі не ахвяравалі сабой, так як верылі, што смерць — вароты ў іншое жыццё, якіх лепшае, чым зямное. Зрешты, граніцы паміж жыццём і па-за жыццём у іх не было. Тому яны не паміралі, а проста ішлі на падрэбры ў іншы свет, якія супрадаўжаліся.

Другая — хітрая і тонкая палітыка паставай духоўна-культурнай асіміляцыі, якую праводзіў Рым у дачыненні да заваяванага ім народа: «забіць кельта Патрык, — так, той палешкі ардыбіскуп і цікі біскуп, што ўтвараў кельтам каталіцізм, што пад іх кельцікі святы і абрды падводзіў міну заражнага дзеяння, што пераўтвараў іх, незадаважнае ім самім, ласіць ім, колічы перед імі, ну, не раунчы, што Хрушчоў перад беларусамі, калі казаў на парозе Беларускага ўніверсітэта, што беларусы — малайцы, што яны перышлі да камунізму дойдцьці, бо ўжо гаворыць на рускай мове!..».

Трэцяя, на думку Філя, заключаеца ў самазадойчай скільнасці саміх кельтаў да піроў, ажыраваўлі і блясконікі пахмелак, якія і сёння адгукаеца ў іх нащадках, усходніх славінах, даградаесяй і самазінчанінам: «Ах! — і вы, Струменіч; «Ах! — і ваша найянейшая Вікторыя: братэрства па піцці-баліянін, па гасціннасці, па перазовася!.. Чытатлі ўчарашоніка «Літаратурку»? Чытатлі, як на Раніцкіх мужыкі і бабы тыдзенін прапіцоўваю палучку і тыдзень равушы каровы ў кароўніках: ціяляты карацей, іх маткі-красулі — даўжэй. А дохнё не толькі каровы, — мэр люд, мэр народ. Гаркі хваліўся: «Велика Россия: тысціцы весей! у яе!..» Ці ж ціпэр «вельзікаў? Ці ж ціпэр весеу ў яе тысціцы, як і не тыя вёскі даўно ўжо і на Беларусі. Кельты гінуць? Для вёскі гінуць — рускія, беларускія, украінскія!..».

Над усімі — аўтарамі і ге-
роярамі рамантычных твораў — па-
нене і ўзышвашаца трагічны знак
гісторыі кельтаў, культура, міфо-
логія і лад жыцця якіх дали старт
грандыёзнай эпосе рамантызму і
рамантычнага способу мыслення і стаўлення да рэчаінасці, якая

ахопіц сабою ўсё Сярэднявечча, самым радыкальным чынам паўплывае на адраджэнне і стаўленне новых нацыянальных літаратур у Еўропе XVIII-XX стагоддзяў.

Трагедыя Струменіча як рамантычнага героя і рамантычнай асобы — якраз у разарванасці гісторычнай самасвядомасці, у катакастрофічным разладзе паміж адраджэннем мараю і жыццем, паміж аптымістычным адчува-
нем духоўнай прыналежнасці да Купалавай «сакалінай сім'і» і ўсведамленнем амаль фатальна нака-
наванага яму і ягонаму пакаленню лёсу Багдановічавага «Страцім-
лебедзя», якія авалодваюць героям перад спрабай самагубства: «Але ж якай я сям'я, — пакутуе Струменіч, калі я — ні беларус, ні кельт, і хата — не мая, і Вікторыя — не мая?!. Хай, аднак, сім'я ніяма, дык ёсь жа я: я — птушка, я — сокал! Купалаўскі белы сокал!».

Сюжэт аповесці А.Лойкі «Кельты не ўміраюць...» жывіці не толькі фантазіі і выдумка раманіста, але сама жыцьцё, актыўным удзельнікам і сведкам якога быў ён сам, якое адгукалася ў ім балючай памяці атрагеды ягоных выхаванцаў-узлётатуці (сяброў універсітэцкага літаратурнага аб'яднання «Узлёт») — дацэнта філфака, пісменніка і літаратуразнаўца Рыгора Семашкевіча, выдатнай пэзэмісткі Ягнітіі Янішчы, што калісці сагнунулі ў вялікі свет пазі і наувкі з-пад ягонага алякунчага крыла і тра-
гічна загінулі, скончышы жыццё самагубствам у атмасферы жыццёвай неўладкаванасці і духоўнага надлому, выкліканых грамадскім застоеем і крызісам 70-80-х гадоў.

Пісменнік, аднак, змяніў у творы ўжошчэні фінал сваіх герояў. У аповесці і Струменічу, у аблічы-
цы і паводзінах якога аўтарская рысы і ідэйны перакананні цесна спалучаны з пазнавальнымі дзяялістамі і рэальнымі фактамі з жыцця Р.Семашкевіча, і Вікторыя Замара-Кельт, зблізілісь на павукі і сэрцах.

Такім чынам, пастаноўка А.Лойкам у аповесці «Кельты не ўміраюць...» праблемы нацыянальнага рубяжы і ўсебаковае асэнсаванне ў ёй перад прыму архаічнай гісторыі кельтаў перспектыву нацыянальна-культуранага і дзяржаўнага адраджэння беларусаў у аbstаваніях глабальных са-
цыяльна-палітычных перамен на 90-х гадоў, з'яўліся важным пада-
гультынненем ідэя-філософскіх пошукаў і здабытку беларускай рамантычнай прозы канца XX стагоддзя.

ПРОЗА

20 (12)

► АПОВЕД

ДРАПЕЖНАЯ ПТУШКА

Валерый КАЗАКОВ

Яны заблудзіліся і неяк адна-
часова гэта зразумелі. Маўчанне
стала яшчэ больш уважлівым,
адвячоркаве стракатанне коні-
каў у высокай траве загучала
пагрозлівой гучна.

Ціжка ціпер успомніць, каму
з іх прыйшла ў галаву ідэя адзна-
чыць заканчэнне школы паходам
у таемнічае Палесце. Акрамя
Костуся ў гэтай вылазцы ўдзель-
нічалі трох яго саброму. Ніхто не
мог выказаць здагадку, што гэта
фактычна была іх апошняя сус-
трэча, своеасаблівы падрахунак
другага, самазабыўнага дзіцача-
га саброўства.

Жук бессэнсюна загінуў у аў-
тамабільнай катастрофе на Мін-
скай шашы; Паша дзесяті захрас-
нүў на адным з сотні невялікіх
заводаў; Яшка, патуркаўшыся
у масавіках-пеценіках, пасля
Чарнобыля сабрў см'ю і з'ехаў
у Ізраіль; Костусь, аб'ехаўшы
добраю палову нашай некалі не-
абсяржанай родзімы, атрымаўшы
запаветныя пагони палкоўніка,
асёў у вялікім расійскім горадзе
і заняўся бізнесам.

Аднойчы ён, шчасліві, якім
падавалася, багаты, ехаў на сваёй
першай бывалай «Аўдзіоніі» ў
госці да бацькоў. Паслаухаўши
нелагічную доварда жонкі, пал-
коўнік Раубіч, як кажуць, у рос-
ціце творчых слічаў і служковых
перспектывы сыйшоў у нікіды. Падуркаваўшы месяцы з тры, ён
інштыктуўна набрў ў цікавую
справу і паступова ў ёй зайдз-
зіх. Пасля з напакаваным ба-
гажнікам ён спішаўся ў першыню
выхананія прыемную ролю ўсеся-
зоннага Дзеда Мароза.

З гадамі Косцю ўсё часцей
цягнула дадому, і варта было
машыне перасекчы мяжу, які
сарца чамусці пачынала біцца
мацней, а краівы, якія нічым
не адрозніваюцца ад падмаскоў-
ных, падаваліся асабліва любо-
басці і да слёзай трывожылі
душу. Памяць пачынала вязаць
мудраглестыя выйвы і карынцы
мінуга, увага разсейвалася,
кіраўца аўтамабілем становілася
небяспечна. У такіх выпадках
Костусь выбіраў бакавую лясную
дарогу і на кіруючу ўсю інша-
марку туды, адкуль выпаўзілі з
пад зямлі тутыя карані лясных
дрэў. Пагойдаўшыся хвіліна з
двачыцца на выйвах ён глушиў
матор, садзіўся на мяккі, калочы
ад ігліці мох, прыхіляўся да
шурпатай смалістай хвоі, даваў
волю паміці і ўпадаў у хісткую
дрымоту. У гэтым тоñкім, па-
ущэвым, як гавараць манахі,
паўсне-паўзвечаста щастыўства
ўжо даўно забытае здарэнне.

... Яны заблудзіліся. Немаве-
дама кім пратаптаная сняжынка
спадзіста паднімалася збоку
невялікай лясной паліані, якая
цягнулася ад балота і ўпіралася
у змрочную строму. Метраў з
дзвесце адтуль сцежка рабіла
невялікую дугу і, патляючы між
дрэў, ля самага баку ўзбра-
лася на амаль роўную тэрасу.
Тут і вырашыў разбіць лагер.
Стромай аказаўся неймаверных

памераў валун, звернуты да абрыву ідэальна плоскай, парослай
шэрым мохам паверхні.

Хто хоць аднойчы доўгі час
цігаў на сабе цікэні заплечнік, таму вядома адчуванне
незвычайнай лёгкасці, якое пе-
рарывала падарожнік, скінуўшы
з сябе дакучлівую ношу. У такіх
хвіліна здаецца: яшчэ імгненне,
і ты ўзляціш.

Хутка паставілі прасторны
памаранчавы намёт, разявілі вог-
ніччу, і праз нейкія паўгадзіны
у цягучым вячэрнім паветры
паплылі смачныя пакі згатава-
най вячэры. Цімнела па-летня-
му павольна, аднак змярканне,
узмоцнене лесам і яркім поль-
менем вогніча, хутка згусцела
да начнога чарноці. Апяка-
ючыся найсмачным варывам,
архышчаным Яшкам, самым
лешчым кашаварам усіх часоў
і народу, «эмінім супцом»,
сабры абменьваліся дзённымі
ўражаннямі.

А дзеню не пайшоў з раніцы.
Спачатку ў чэзлым падлеску
згубілі Жук, які алстай на пат-
рэбе. Хвіліна сорак гукалі, і,
толькі зрабіўшы прыстойны
круг, сутыкнуліся з ім на месцы
былога начлуга. Сонца ў ранін-
ні імgle падавалася падслепа-
вальным, над зямлёр, віхляючы ад
яго промінёў, танчыла блявым
прыўдам напаўпрыстрасцю сму-
га. Лясная, ледзь прыкметная
дарога мякка слалася сярод
змрочных замшэў елак, але
да абеду і яна, захлюпнішы пад
нагамі брудам, зінкла ў вострай
балотнай траве. Забалочаны лес
рaptам скончыўся, і перад імі,
наноклы хапала погляд, лёг
туліўші нават у сонечны дзень
палескія краівы. Балота...

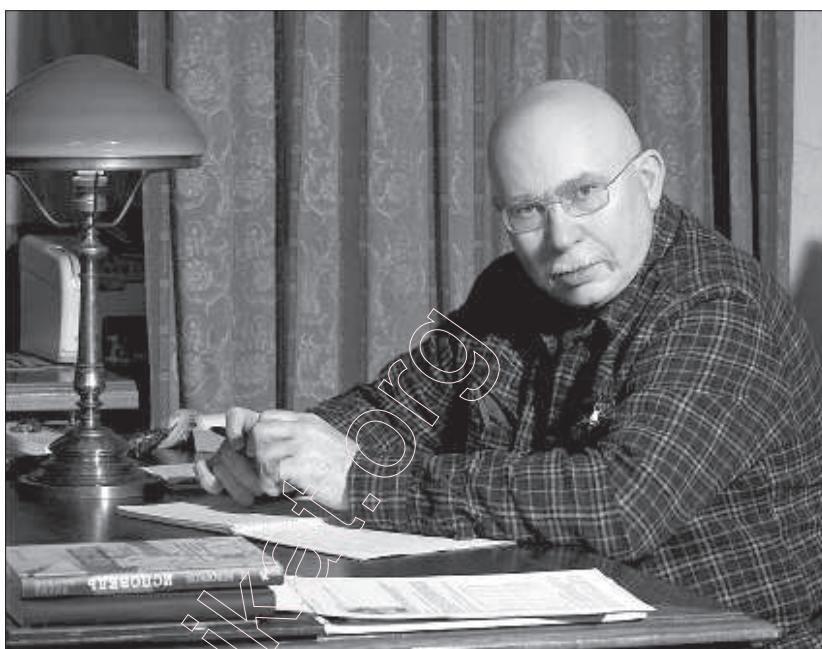
Як яны з яго візыбалі, вядома
толькі Пашу, які падавалася,
на адной інтуіцыі вывееў іх з
гэтай хісткай дрыўы. Усе без
выключэння па некалькі разы
правальваліся ў багну, кожны
нешта стратіў у вадкім, смярдзі-
чым брудзе і выграбаваў на сабе
страг раскрытай пад ім бедзані.
На сухім месцы яны, як умелі,
падзяжалі Богу і ў зінэмозе па-
валіліся на цвёрду надзейную
глебу. Крыху агутаўшыся, сяб-
ры снк-так памыліся, спаласні-
ў бурай застаялай вадзе закарэ-
лую вонtrapрятку і, абохуноўшы, ушо
пад вечар пайшлі ледзь прыкмет-
ной сплехкой, што і вывяля іх да
дзіўнага каменя, ля якога ціпер
з спіненнем трапічала ў вонгічны
ламачка.

Так, пакропціў нас сёня
лясун, — ablізаючы лыжку,
ціха прагадзей Паша. — Хоць мне
здаецца, чартайна гэтая яшчэ не
скончылася.

— Ты б сплёўваў, — перабіў
яго Жук, — лепш імбрый знімі,
празарлівец ты наш.

Паша пакропдзіжана засапеў;
траба аддадці належнае, з усіх
прысутніх ён, мабыць, быў
найбольш разважлівым і менш
скількім да містыкі. Працяг-
ваючы імбрый, не павышаючи
голоса, сказаў:

— Пакуль ты, як неапазнане
земнаводнае, выбраўшыся з ба-
лота, дрыхнуў на сонеку, я па-
глядзеў карту, і што ты, разумнік,
думаш, я ўбачыў?

— О, вялікі Паша, — гарэзіў
Жук, — адкуль мне, цёмнаму,
забітаму дэкханіну, знаць сію
таемніцу!

— Ды пачакай ты зубаскаліць,
умышаўшы ў гутарку Костусь,
— што было на карце?

— А лічоў там, браты бела-
русы, не было.

— У прымым. Ніяма на карце
гэтай віспы.

— Хопіць наnoch страхі распра-
вядзець, о вялікі і жудасны, — не
сунімаўшы Жук.

— А чому чудаеш, што мы
на віспе? — наліваючы ў кубак
гарбату, здзвіўся Костусь, — мы
ж, здаецца, выйшли на бераг,
і справа і злева ад гэтай горкі
былі відны дрэвы.

— Ды я і сам спачатку так
думаў, а калі з'арыентаваў карту
на компас, засмуткаваў. Нам
падавалася, што рухаемся мы
на паўночны ўсход да правага
краю Граблянікага балота, а
забраліся, аказываеца, у яго
срэдзіні.

— Як?! — амаль адначасова
ўскрыкнулі ўсе троє.

— Як, як? Не ведаю, як. Толькі
вось выходзіў, што мы амаль
у цэнтры адной з самых вялікіх
балатаў Еўропы. Выспы, дъ-
вяць з узышышам, тут прости
быць не можа па азначэнні.

Глядзіце самі, — Сяргей, та
звалі Пашу, выцягнуў са старой
афіцэрскай сумкі і разгарнуў
бліжэй да агноя ніяменку, часоў
зінуйлай ванты карту.

— Мы прыкладна дзесяці вось
тут, — тынку ён у сядзіну
шэра-зеленаватай з блакітным
рэфлакціўным пральсінам, — напе-
радзе, па ідэі, кіламетраў праз
піцы балота павінна плаўна
перайсці ў Чорнае возера, якое
само, дарэчы, акружана з усіх
бакоў прашацай багнай і толькі
вузкай пратокай чыстай вады
злучае са каскадам Трасцин-
скіх азёраў. Вось на Чорным
пазначаныя дзве невялікія вы-
спы, але, мяркуючы па адзна-

ках, яны нізкія. Ціпер глядзіце
скоды. — Паша дастаў ѿмпас...

Раптам уніз збоку абрыву
пачулася гучнае вантробнае вур-
катанне, задръжала зямлю...

— Глядзіце на ѿмпас, — за-
шантай Паша.

З ѿмпасам сапраўды дзея-
лася нейкай чартаўні. Стралка,
забыўшы пра ўсе законы фізікі
магнітнага поля, круцілася па
крузе. Потым, дробна задры-
жаўшы, гультаўшава зімкалася
і, нарэшце, заняла вызначанае ёй
прыдырдзе месца. Разам са страл-
кай захіт і сполашны гук.

— Ну што я вам гарварыў, — не
безгонару прафасіў Паша. — Вось
і прачай чартаўні. Яшчэ днём на
балоце пару разоў прыкмычай,
што з ѿмпасам бズдура дзеевицца,
але адмысловай увагі не надаў,
падумаў — здоўлося.

— Пачакайце, мужыкі, — на-
пэўна, апошнім акрыўшыся ад спа-
лоху, гарчна загаварыў Костусь. — Нам
падавалася, што рухаемся мы
на паўночны ўсход да правага
краю. Трэба схадзіць паглядзець,
інаки учаны сапрайды

— Ну ведаю, што гэта ёсть.
— Не ведаю, што гэта было? Трэба схад-
зіць паглядзець, інаки учаны сапрайды

— Ты выклочай ліхтар і свой
гаварылык, — павесільным го-
ласам перабіў яго Паша. Хопіць
балбатні, пайшлі спаць, бела-
русы.

Вогнішча ўжо дагарала. Ноч
падзялілі на ўсіх парону. Пер-
шым выпала дзяржавіць Пашку, які
аддзываліся на мінушку Млоци.

Прачнуліся яны адначасова
ад нейкага ўнутранага штуршуку
і, не змаўляючыся, кінулі ўсе
з намёту. Яшчэ толькі пачынала
днеч, лес быў пакрыты раніш-
най імглой. Над балотам стаяла
густая белая сіняя смуглі. Нешта
вільзінае, цяжкае сарвалася з вір-
шыны вадуна, які падпіраў намёт,
пракацілася, распилюшыўшы іх
нідайняе скончынка, калі Млоци,
які мірна спаў, ламанулася да абр-
ыву, помічы, як запалкі, кволя
хвойкі і кусты, і, як самай бездані
натыкніўшыся на карчак, пад-
скочыла да зініцы.

— Глядзіце, — асцярожкай, —
строга папярадзіў Паша, — гэты
кашалот зноў задыхаў. Заўтра
раніцай разбірмсі, галоуне,
узніўшыся ў матэрыяльнасці
гэтага паскуднага выщыці.

— Хлопцы, юнікальная з'ява
для наших месцаў, — узбуджана
затаратарыў Жук, — гэта, відаць,
вялікі гразевы гейзер.

— Адкуль яму тут узяцца?
— шыцьра абрывіцья Пашка. — У нас
што, Камчатка?

— Для тэкстанай дзеяніасці
зямлі, — асядлаўшы свайго
канькі, пачаў Жук, — усякія
геаграфічныя зонаы даступныя.
Я не выключо...

— Ты выклочай ліхтар і свой
гаварылык, — павесільным го-
ласам перабіў яго Паша. Хопіць
балбатні, пайшлі спаць, бела-
русы.

Вогнішча ўжо дагарала. Ноч
падзялілі на ўсіх парону. Пер-
шым выпала дзяржавіць Пашку, які
аддзываліся на мінушку Млоци.

ШКАЛЯРЫЙ

► УРОК

РАДЗІВІЛЫ (працяг)

Уладзімір АРЛОУ

Уладзімір Арлоў падрыхтаваў да друку новае выданне сваёй вядомай кнігі гісторычных апавяданняў для дзяцей «Адкуль наш род». Зборнік павялічыўся на цлае ХХ стагоддзе і ў трэ разы «распаўнёў». Новыя апавяданні напісаны і пра падзеі даўніх вякоў.

Прапануем юным чытачам разам з аўтарам пагартыць старонкі будучай кнігі.

Пісьменніца Уршуля

Княгіня Уршуля Францішка паходзіла з даўніга роду князёў Вішнявецкіх. Стаяў жонкаю вілікага гетмана Михала Казіміра Радзівіла Рыбанкі, яна пераехала ў Нясвіж і зрабілася там сапраўднай гаспадкай. Уршуля ўпрыгожвалі замдакіў, залі, кларапіцілася пра архі і бібліятеку, напрасіла мужа зноў адчыніць друкарню.

Ёй не падабалася тое, што нясвіжская шляхта бавіць час у бісконцовых паліванінках, балах і застоліцах. Уршуля хадзела зрабіць жыццё ў радзівілаўскай сталіцы больш цікавым. З дзяцінства княгіня любіла тэатральныя пастаўкі і марыла, каб спектаклі ставіліся і ў Нясвіж. Для будучага тэатра яна сама начала пісаць творы.

Першую камедью Уршулю Францішкі «Дасцілнае каханне» паказалаў ў дзень імянін князя Рыбанкі пад адкрытым небам. Знатныя гости і святары сядзелі на канапах, а простыя шляхціцы стаялі вакол сцэны. Дзеяніямі асобамі былі пастухі і пастушкі, лекар, Арлекін і старожытныя багі. Спектакль атрымаў вельмі вясёлы. Гледачам спадабаліся і смешныя прыпейкі, жарты, і віншавальныя вершы, якія са сцэны чыталі князь-імінінікі быгаві палявання.

Гаспадыня Нясвіжа напісала імянчу пяцінаццаць камедый і трагедый. Апрача іх яна пакінула ў сваёй спадчыне вершы і творы для дзяцей. Вы, відаць, памятаеце казачную гісторыю пра зачароўваную прынціцу, якія наду́гі заснуды. Княгіня зрабіла з гэтай вядомай ва ўсёй Еўропе казкі камедыі тэатральных твор.

Уршуля Францішка пісала на польскай, італьянскай, французскай і немецкай мовах, але праstry людзі ў пастаўкоўскіх частах гаварылі на сінене-беларускую.

У 1746 годзе даўнія мара кнігіні здзеісніліся, і ў Нясвіжы з'явіўся сапраўдны тэатр.

Радзівілаўскія тэатры

Для яго ў прыгожай місціне на беразе штучнага возера быў пабудаваны амфітэатр будынак. Гледачоў супстракала вілікай ўтоляльнай залай, якую асвялялі пяцьдзесят ліхтароў. Сцэну адгароджвала залатастая тканая заслона з гербам Радзівілаў.

Партрэт Уршули Радзівіл

Герб старажытнага Слуцка

У тэатры разам з камедыямі і трагедыямі Уршули Францішкі паказвалі творы славутых французскіх пісьменнікаў Вальтера і Мальера, а таксама оперы і балеты тагачасных кампазітараў.

Ролі выконвалі мясцовыя акторы, спевакі і танцораў з сілянінай навакольных вёсак. Побач з імі ў спектаклях народка ўдзельнічалі самі Радзівілы, навакольная шляхта і афіцэры нясвіжскага княжскага войска. У залі граў аркестр з не-калькіх дзясяткаў музыкаў. Гэта былі таленавітыя сяляне. Аднаго з іх, скрыпача Яна Ценціловіча, Радзівілы паслали вучыцца ў Італію, а потым прызначылі кірауніком свайго аркестра.

Здольныя дзеці прыгонных сілянінічаста разам з княскімі дзецінамі навучаліся ў створаных пры тэатры музычнай і балетнай школах. Хлопчыкамі вучылі граць на скрыпцы, флейце, валторне, фаготе... З юнымі талентамі займаліся спачатку настаўнікі, запрошаныя з Францыі і Італіі.

Але на змену ім хутка прыходзілі беларусы. Былога прыгоннага сіляніні Антона Лойку, які быў

таленавітым людзей быў вашым продкам.

У той самы час іншы Радзівіл — Геранім Фларын — адчыніў яшчэ адзін тэатр у Слуцку. Князь любіў спектаклі, дзе адбываліся бітвы, штурмы фартэццаў і дуэлі на шпагах і рапірах. У такіх спектаклях малгі ўдзельнічала сотні жаўнероў са слуцкага гарнізону.

Тэатральная залі Слуцкага тэатра была не менш прыгожай, чым у Нясвіжы. Вялікімі лоштэркамі, барагатымі крышталёвымі свіццільнямі і размаліванай столлю на нагадвалі сучасныя тэатры.

Кампазітары Мацей і Антон

Сярод Радзівілаў нараджаліся і таленавітыя музыки. Найболейшую вядомасць з іх набылі князі Мацей і Антон. Тады, дарэчы, Нясвіж лічыўся адной з еўрапейскіх сталіц музычнага мастаства.

Мацей Радзівіл пісаў палаанзы, серэнды ды іншыя музычныя творы, якія выконваюцца і сёння. Ён стаў адным з аўтараў оперы «Агатка, або прыезд пана», якая пасля Нясвіжа ставілася на сцэнах Вільні, Львова, Варшавы і Любліна.

Князь Антон Генрык Радзівіл добра співаў і граў на дзясятку музычных інструменту, але найбольш любіў віяланчэль. Яшчэ ў маладосці ён пасябраў з выдатным німецкім пазам Гётз.

У 1814 годзе Антон напісаў музыку для оперы «Паводле гётэўскай трагедыі ў вершах «Фауст». Пээт вельмі ўпадабаў твор нашага сучасніка.

Антон Радзівіл быў добра знаёмы з усімі знакамітымі кампазітарамі Еўропы. Да яго на гасціны прыяздзілі юны Фрыдэрык Шапен. Пазней гэты польскі музыка прысыядзіў Радзівілу серонаду для віяланчэлю. Присячэнне князю Антону было напісаны на адным з твораў німецкага кампазітара Людвіга ван Бетховена.

Мацей і Антон жылі тады, калі Расея і яе хаўрускі Аўстрый і Прусія дзялілі паміж сабой Реч Паспалітую. Абодва кампазітары ненавізелі захопнікаў. Мацей даў волю сваім сілянам-удзельнікамі вызвыльнага паўстання Тадэвуша Касцюшкі. Прыйзна

Смаргонскі настаўнік з вучнямі

ставіўся да паўстаніцкага правадыра і князя Антон.

Ужо ў наш час музычныя творы Радзівілаў быў пастаўленыя беларускімі тэатрамі і набылі другое жыццё.

Смаргонская акадэмія

На ўсю Еўропу грымела слава пра створаную князімі Радзівіламі Смаргонскую акадэмію. Вялікімі вучальны свет яшчэ не бачыў. Такой вучальны свет быў і на другое.

Самі мішкі паўсташа на акадэміі не надзялі хацелі і хаваліся ў лісах. Таму ўсё пачыналася з ловаў на маладых мядведзей ў смаргонскім наваколі.

Для навучання «акадэмікаў» рабілі адмысловы «класы». Спярша будавалі прасторную клетку-хаціну, а потым пад яе дном змурувалі печ. Часам «клас» рабілі з глыбокай ямы на віршыні пагорка. У яму апуксалі клетку з мядзяным дном, а збоку капад ход, каб можна было пад сподам раскласці вогнішча.

На заднім лапы вучним абувалі плаценцы з лазы ці з варовак чаравікі. Печ або вогнішча добра награвалі жалезнае днішча клеткі. Пярэдні лапы прыпякалі, а потым пад яе дном змурувалі печ. Часам «клас» рабілі з глыбокай ямы на віршыні пагорка. У яму апуксалі клетку з мядзяным дном, а збоку капад ход, каб можна было пад сподам раскласці вогнішча.

На заднім лапы вучним абувалі плаценцы з лазы ці з варовак чаравікі. Печ або вогнішча добра награвалі жалезнае днішча клеткі. Пярэдні лапы прыпякалі, а потым пад яе дном змурувалі печ. Часам «клас» рабілі з глыбокай ямы на віршыні пагорка. У яму апуксалі клетку з мядзяным дном, а збоку капад ход, каб можна было пад сподам раскласці вогнішча.

Такія заняткі дужыліся некалькі месяцаў. Потым звяроў выводзілі на волю. Настаўнік зноў браў у руки бубен. Але вучоны мядзведзь уж не чакаў, пакуль пачніці сімаліць пяты. Ён адразу танцаваў і атрымліваў салодкі пачастунак — пернік або кавалак хлеба з мёдам. Настаўнік пытаваў ўсіх на тантку «граў на дуды альбо біў у бубен».

Мануфактура — гэта прадпрыемства, падобнае на невялікую фабрыку. На ёй працеваў рабіцікі, але яны ўжо не рабілі,

як раней, усю працу ад пачатку да канца сваімі рукамі, а дзяяліці

яе паміж сабою на часткі. Кожны адказваў за тое, што ў яго

майстэрствам рамеснікі.

Радзівілы адчынілі першыя ў Беларусі мануфактуры.

Мануфактура — гэта прадпрыемства, падобнае на невялікую фабрыку. На ёй працеваў рабіцікі, але яны ўжо не рабілі,

як раней, усю працу ад пачатку до канца сваімі рукамі, а дзяяліці

яе паміж сабою на часткі. Кожны

адказваў за тое, што ў яго

майстэрствам рамеснікі.

Настаўнікі пытаваў усіх на тантку

«Сказкі, Міхалкі, ці любіш пернік?». Кемліўцы «акадэмікі» ківаў

галавой і браў з рукі новы ласунак.

Стары замак у Нясвіжы — рэзідэнцыя найвядомага і найбагацейшага беларуса Радзівілаў

ВАНДРОЎКІ

24 (16)

► ЭС

НА СКРЫЖАВАННІ КАСМІЧНЫХ ПРОМНЯЎ

Валянціна КОҮТУН (Леся БЕЛАРУСКА)

Тут — нават птушкі не баяцца людзей,
горда праходжаючыся паблізу
цябе з вёрткай здабычаю ў дзюбе,
прыгажуні-коткі, не азіраючыся на
прахоях, незалежна, без страху
дэманструюць сваю зацікаўленасць
у жуўным мышыным шархаценнем у
бліжэйшых кветніках ля старажытных
будынкаў, на вонкіх якіх не відно
фіранак. Кветкавыя гірлянды, ружы
акружаюць тут вас паўсюдна. Сабакі
горда і з артыстычным разуменнем
пазіруюць фатографам, вожыкі на
беразе мора незалежна зіркаюць на
цябе і каштуюць недаедзены дзіцем
яблык...

Тут людзі, адставіўшы ўбок свае веласі-
педы, сыходзяцца па абедзе пад шаты драў-
на берагавых узвышэннях, каб сусід сям'ёю
дачакацца вечара. Маўляў, дзень, завяр-
шыўся. Дакладней, яшчэ адзін, дараваны
табо Богам, дзень убачыў заход сонца, які
ўсе сустракаюць волгаскімі... Тут не чула
я розкіх крикаў і дзіцячага плачу, тут не за-
ўважаеш затраўленых позірку, людзі спа-
койна нізаіраюць за коннымі паліцэйскімі,
тут паўсюдна бачиш на тварах усмешкі і міжволі адказваеш сустречнымі такімі
ж усмешкамі, паступова пазбаўляючыся
ад комплексу недабранасці і адвечнага
ментальнага страху насупленых жыхароў
славянскіх краін. Адным словам, штохвілі ты, прыезджы з «цэнтра Еўропы»,
віртаеш у свой светлагідамаль забытага
беларусамі адчуванне годнасці чалавечага
існавання.

Тутадчываеш сябе ў далонах стагоддзяў,
вернутых з глыбіні касмічнага прадония.
Тут у нейкі момант быццам трапляеш у
асяродак нашых гордых прарадзедаў-
вікінгагу, якія, здаецца, на тваіх вачах
сыходзяцца на старадаўнія ладзі, каб
адправіцца да берагоў далёкіх склавінскіх
земляў. Дарэчы, вось такіх жа вершнікаў-
вікінгаў, у вакіх кальчугах і пры мячах,

Востраў Готланд

можна было реальна ўбачыць у жніўні
падчас штогодняня свята старажытнасці
на вуліцах шведскага вострава Візба, дзе
менавіта пра гэты юнікальны востраў-пры-
тулак творчых людзей з розных краін — і
ізда мая гаворка.

Свята старажытнасці было ў разгары;
ажно цэлы тэйдзень захаплялся якіхар-
мі, якія хадзілі па вуліцах на старажытных
апратках, рослымі мужчынамі, велічымі
жанкамі і маленкімі аўстраўчанамі,
— тымі адметна апранутымі ў даўнія
світкі дзесьмі ў шаломах, якія генетычнай
памяццю сваёй усладзілі славу продкаў.
Нам бытакое гістарычнае свята. Толькі без
прынукі чыноўнікаў і ідалагічных прывязак.
Паводле добраў волі кожнага...

Аднак, важней было тут, на шведскай
землі, тое, што ў Балтыйскім Цэнтры
пісьменнікаў і перакладчыкаў кожны з нас
займеўмагчымасць пазнаёміцца з калегамі —
прадстаўнікамі Нямеччыны, Даніі,
Фінляндіі, Латвіі, Польшчы, папраца-
ваць, адчуць сябе наўпішнімі на сапраўдной
планете мастацкага слова, чаму спрыяла
таксама кантактаванне з незвычайнай аба-

ильнай і дасведчанай у літаратуры Ленай
Пастэрнак — дырэктарам Цэнтра.

Упершыню за дойті гады я ўзяла тут у
руکі не толькі паэтычнае пяро, але і амаль
забыты з цінціцтва пэндзаль мастака-сама-
вuka. Быццам свет афарбаваўся ў таналы-
насць сапраўднай сабоды, разнаволенас-
ці, адкрыцця бісконцасці часу, праз які з
табою пачынае гаварыць вечнасць!

Развітваемся. Азіраюся.. Позірк не
знаходзіць шпілю ў старажытнага храма
Святой Марыі, бізія якога, праз левіцу ў
семдзесят пяць прыступак, узвышающа
два будынкі Цэнтра, у адным з пакояў
якога адчувала я сябе наўзідзі утульня і
працадольна.

...Магчыма, больш падрабязна трэба
было бы распавесці пра мае начынья клопаты
з прывезенымі фарбамі, мальбертамі, пэн-
дзілімі, пра ранішнія прафесіі да пірса, дзе
у коле самых адчайных місцовых жыхароў
акуналася я ў халодную Балтыку, пра паез-
дкі ў рыбакі пасёлак з цікірамі пры беразе,
пра паставянную прысутнасць караблёні ў
яхтам на гарызонце, пра шыцьбу даверлівую
вытанчаную моладзь, пра маленькія рынкі
і кавярні бізі ўпаўзіруемых руйнаў

колішніх замкаў, пра старажытны цвінтар
з маўклівымі камянімі паміж лесу, дзе я
насібрала жменю суніцід, пра наведванне
канцэртаў у бліжэйшым храме і тэатралі-
заваныя прадстаўленні праста на вуліцы,
пра кантактаванне з сёстрамі нашага
Свята-Елізавецкага манастыра, якія патрапілі
сюды якраз на падзядадні свята
старажытнасці, пра сустречу з прыязнай
польскай перакладчыцай Мартарт, надзвы-
чай адукованым пеціцірбужцам Аляксанд-
рам, немкай Гізлай, латышкай Крысцінай і
іх мужам, адчайным мататыкістамі з
фермерам, якія так любіў фатаграфаваць
птушак у палёце... Але — знарачыта не
ўдаюся ў гэтага і іншых падрабязнасці, а
таксама ў моманты эканамічнага, геаграфічнага,
побытавага кшталту, таму што самае важнае тут, у шведскім Балтыйскім
пісьменніцкім Цэнтры, — усведамленне
азонавай вышыні натхнення, эмайчайнай і
мысліцельнай згушчанасці, а яшчэ пас-
таяннага абнаўлення, самавыхавання,
далучанасці да энэргетыкі сапраўднай
творчасці.

Заўтра — адлёт, праз Рыгу, на Мінск.
Але ты ўжо іншы. Зменены, адхойчыены.
Адроджаны. Ужо не правінціяльны геній,
а паднамоцны жыхар віялікай Планеты
з назваю, што ўзнікла на перасячэнні ка-
смічных промніяў...

Візбі!

Пасля наведвання Музею камянёу на Візба

Майму Чалавеку прысвячаеца

Гэта вікінгай маці.
Паўмесяцы разбраў каменных.

Пачынаеца шторм.

Праз вар'ітва Гальбстрыму плыву.

Семя ў lone майм.

Як жарсці ўспаконівек Мона Лізы.

Прадчуваю манаства

Гудыблінай ярасі Ѹым.

Развітння пары.

Назаўсёды. На зміг. I на вечнасць.

Каб у новых стагоддзях

Прачніца ў сінечы ня мой.

Нахіляюся знў

Над лютэркамі вечнай любові.

Саркафаг мой праstryты.

Саркафаг мой спрадвеку зямны.

Гайдчую тады на губах сваіх,

Спэсічаральных,

На расплывеных вуснах

Пранікаючи стронція чад.

Гэта боль пацалунку —

Таго, што быў першым... з апошніх,

На які мы ў гуртоўні

З табой не рашыліся ўж..

Бляск сузор'я — з вачніц.

Ўсё нябачнае ў новай прыродзе.

Гэта будучы свет.

Грэх і святасць спрадвечных жарсцей.

За-чи-на-ем Дзіца.

Бесцілеснае ў сіне радыцці.

Гэта я — новых вікінгай маці...

Пастукала! Чуеш мяне?

Ці маркуюш — да зорак

Кожны з нас у самце ўзлітае?

Бач — Анёлы ўаходзяц. Мой. I Твой.

Каб сыграч у салодкія горны.

Гудыблімалоца з хвалі драконы

Парокаў і тайнаў людскіх.

Кожны пеклам нам зросць.

Кожны кліча ахансці з ім — у раіскім,

Кожны прагнене у вечнасць

I полымы мае назоў.

О каканне маё.

О сумота мяя.

О святасць абарачэння.

О боль сладастраснасці.

О сэнс незапатрабаванасці.

О недаўненне закаханасці.

О — недасканасць наша!

Пробач! Пробач мяя.

Пробач. Пробач мяя... не!

Але як яса балоча, о, Гостадзі...

Ліпень-жнівень 2010 г.

Выгляд шведскага горада Візбо